

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

Γεώργιος – Ραφαήλ Κράνης
ΑΜ 2737

Υπεύθυνη Καθηγήτρια:

**Έβη – Αγγελική Μαυρομούστακου,
Καθηγήτρια**

**ΡΕΘΥΜΝΟ,
Ιούνιος 2017**

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

I. Εισαγωγή.

II. Τα ΜΜΕ ως δομικό στοιχείο της «κοινωνίας της πληροφορίας».

III. Κατευθυντήριες αρχές στη λειτουργία των ΜΜΕ.

IV. Ιστορική αναδρομή στην πορεία της ευρωπαϊκής Ρ/Τ.

V. Η εξελικτική πορεία της ελληνικής Ρ/Τ μέχρι το ν. 4339/2015

α. Αρχική περίοδος, β. Άρθρο 15 του Συντάγματος 1975/2001, γ. Η περίοδος μετάβασης από το κρατικό μονοπώλιο στη συνύπαρξη δημόσιας και ιδιωτικής Ρ/Τ, δ. Ο ρυθμιστικός της ιδιωτικής Ρ/Τ ν. 2328/1995 και οι ατελέσφορες ρυθμίσεις αδειοδότησης, ε. Ιδιοκτησιακοί περιορισμοί και ο βασικός μέτοχος επιχείρησης ΜΜΕ, στ. Διακοπή και επανέναρξη λειτουργίας της ΕΡΤ-ΑΕ.

VI. ΕΣΡ: Θεσμική κατοχύρωση και αποστολή.

VII. Ο ν. 4339/2015: Σκοπός και βασικές ρυθμίσεις.

VIII. Η προσθήκη άρθρ. 2Α στο ν. 4339/2015: Συνταγματικά κωλύματα.

α. Οι θεωρητικές απόψεις, β. Η απόφαση 95/2017 της ΟλΣτΕ.

IX. Συναλλακτικές υποχρεώσεις και όρια λειτουργίας της Ρ/Τ.

α. Σεβασμός της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας, β. Το καθήκον αλήθειας και ο σεβασμός των διαφορετικών απόψεων.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

1. Οι τομείς κοινωνικής δράσης αποτελούν και τομείς δημόσιου ενδιαφέροντος, που είναι τόσο εντονότερο όσο ευρύτερη είναι η αντίστοιχη κοινωνική δράση. Υπό την έννοια αυτή προκύπτει σχέση αλληλεξάρτησης που δικαιολογεί κατ' αρχήν τη ρυθμιστική επέμβαση του Δημοσίου στους τομείς κοινωνικής δράσης με στόχο τον έλεγχο του περιεχομένου τους. Εξαιρετικά σημαντική κοινωνική δράση αποτελεί η λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης, λόγω της έντασης με την οποία μπορεί να επηρεάζει τη διαμόρφωση της γνώμης των πολιτών ως προς τα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα. Αυτό οφείλεται στη δυνατότητά της για άμεση παρατήρηση, καταγραφή και μετάδοση γεγονότων σε απροσδιόριστο αριθμό προσώπων, που την καθιστά φορέα διάδοσης ποικίλων ιδεών, συμβάλλοντας έτσι και στην πολιτιστική ανάπτυξη, ανάλογα με την ποιοτική στάθμη των προγραμμάτων της¹. Επόμενο ήταν οι πολιτικές εξουσίες να θελήσουν εξ αρχής να οικειοποιηθούν τα πλεονεκτήματα από τη λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης και προς την κατεύθυνση αυτή αναμενόμενο ήταν να μην την εγκαταλείψουν στα ιδιωτικά συμφέροντα και στους κανόνες της αγοράς, αλλά να επιλέξουν σε μεγαλύτερη ή μικρότερη έκταση το μοντέλο αρχικά της δημόσιας ή και κρατικής ραδιοτηλεόρασης².

2. Η ραδιοτηλεόραση, ως σταθερή καθημερινή συνήθεια των περισσότερων ανθρώπων, δεν συμβάλλει, ωστόσο, με την ίδια ένταση στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, αφού τα μηνύματα που διαχέονται από τη ραδιοτηλεόραση δεν προσλαμβάνονται και δεν αξιολογούνται με τον ίδιο τρόπο από τους πολίτες, αλλά μεγαλύτερη ασφαλώς είναι η επίδρασή της στις τάξεις των ανθρώπων με χαμηλότερο μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο, στους οποίους η κριτική ικανότητα συνήθως δεν υπερισχύει. Το έλλειμμα, δηλαδή, στο επίπεδο αυτό αντιστοιχίζεται

¹ C.J. Hamelink, Η πολιτισμική αυτονομία στις παγκόσμιες επικοινωνίες (1988), εκδόσεις Κάλβος, σ. 101.

² Κατά την ΟΛΣΤΕ 5040/1987, ΕλλΔνη 1989.857, η λειτουργία της Ρ/Τ είναι θέμα γενικότερου δημόσιου συμφέροντος και αποτελεί αντικείμενο έντονου κρατικού ενδιαφέροντος.

συνήθως με έλλειμμα κριτικής ικανότητας και σκέψης. Ανεξάρτητα από τη διαπίστωση αυτή, η ραδιοτηλεόραση λειτουργεί πάντως για πολλούς ως πρόσβαση στον εξωτερικό κόσμο και ως διαφυγή από τα δικά τους προβλήματα, οπότε η έμμεση εμπειρία ζωής που αυτή διαμορφώνει, μπορεί και να υπερβαίνει εν τέλει την άμεση εμπειρία ζωής που η ίδια η πραγματικότητα διαμορφώνει.

3. Κρίσιμη, επίσης, είναι η διαπίστωση ότι η επιρροή της ραδιοτηλεόρασης δεν περιορίζεται στη διαμόρφωση της κοινής μόνο γνώμης, αλλά επιδρά και στη διαμόρφωση πολιτικής με γνώμονα τη διαμορφωμένη ήδη κοινή γνώμη, καθώς αποτελεί τον βασικότερο ίσως δίαυλο ενημέρωσης και επικοινωνίας μεταξύ πολιτικού κόσμου και πολιτών. Ο λειτουργικός έτσι ρόλος της ραδιοτηλεόρασης εμφανίζεται αμφίδρομος και ανατροφοδοτούμενος στη σχέση πολιτικής εξουσίας και πολιτών, διαμορφώνοντας συνολικά και από κοινού με τον Τύπο, που είναι τα παραδοσιακά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ/Mass Media), στα οποία προστίθεται ήδη και το διαδίκτυο, το κοινωνικό φρόνημα, που ακολούθως προσδιορίζει το ήθος και το χαρακτήρα κάθε λαού. Συνεπώς ο ρόλος των ΜΜΕ είναι αυτονόητα σημαντικός και η σημαντικότητα του ρόλου τους είναι συνάμα κεφαλαιώδους σημασίας για την ποιότητα και τις προοπτικές της ίδιας της δημοκρατίας. Προς την αντίληψη αυτή στοιχίζεται άλλωστε και η διαχρονικής αξίας άποψη του Καρλ Μαρξ, κατά τον οποίο όποιος ελέγχει τα μέσα παραγωγής ελέγχει και τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται η ίδια η κοινωνία, υπό την ειδικότερη εν προκειμένω έννοια ότι τα ηλεκτρονικά ιδίως ΜΜΕ ως βιομηχανία τα ίδια παραγωγής ιδεών συμβάλλουν στη δημιουργία πολιτικής και πολιτισμο – κοινωνικής αντίληψης και νοοτροπίας, οπότε αναλόγως ενδέχεται να λειτουργούν και ως μηχανισμοί προάσπισης ή αναπαραγωγής ορισμένης πολιτικής κατάστασης.

II. Τα ΜΜΕ ως δομικό στοιχείο της «κοινωνίας της πληροφορίας».

4. Η τεχνολογική επανάσταση στον τομέα της πληροφόρησης και της επικοινωνίας, ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, συνέβαλε σημαντικά στην αναδιάρθρωση των δομών της οικονομίας και στη δημιουργία μιας παγκόσμιας αγοράς, με παράλληλη αύξηση στην παραγωγή και στην κυκλοφορία πληροφοριών, που μεταμόρφωσε

την οργάνωση της κοινωνίας σε μια νέου τύπου κοινωνία, τη γνωστή ως «Κοινωνία της Πληροφορίας»³. Η κοινωνία αυτή χαρακτηρίζεται από τη δυναμική είσοδο της πληροφορίας στον τομέα της οικονομίας, η οποία αναδεικνύεται έτσι σε ζωτικό παράγοντα ανταγωνιστικότητας και άρα σε βασικό αγαθό και πολύτιμο πόρο⁴. Ωστόσο, το ερώτημα που σχετικά τίθεται είναι αν οι πληροφορίες που διαχέονται σε παγκόσμιο επίπεδο, εξασφαλίζουν πράγματι μια πληροφόρηση ποιοτικά ανώτερη, που να οδηγεί στη γνώση και επομένως στην ορθολογική δράση, με δεδομένο ότι οι πληροφορίες διακινούνται στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς υπό συνθήκες έντονου ανταγωνισμού και πίεσης χρόνου⁵. Εύλογα, λοιπόν, υποστηρίζεται ότι υπό τις συνθήκες αυτές δεν είναι δυνατόν το πλήθος των παρεχόμενων πληροφοριών να επιτρέψει την επιλογή και αξιοποίηση των χρήσιμων μόνον πληροφοριών⁶, ενώ εμπόδιο ασφαλώς στον πλουραλισμό των απόψεων και στη διαφύλαξη της πολιτισμικής ταυτότητας των κοινωνιών αποτελεί το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας πληροφόρησης διακινείται από έναν μικρό αριθμό δικτύων επικοινωνίας⁷, με συνέπεια να τίθεται πλέον σε άμεσο κίνδυνο το ίδιο το δικαίωμα της πληροφόρησης και της ελευθερίας της έκφρασης, δηλαδή θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου.

5. Τα ΜΜΕ, ως φορείς που ενεργούν διαμεσολαβητικά μεταξύ Κράτους και κοινωνίας κατά την παραγωγή, διαχείριση και διακίνηση της πληροφορίας, οφείλουν να εγγυώνται κατά το δυνατόν το δικαίωμα τόσο της πληροφόρησης όσο και της ελευθερίας της έκφρασης και του Τύπου. Το δικαίωμα της πληροφόρησης κατοχυρώνεται στην Ελλάδα με το άρθρ. 5Α του Συντάγματος, ενώ η ελευθερία της έκφρασης και του Τύπου κατοχυρώνονται ως δικαίωμα με το άρθρ. 14 του Συντάγματος.

³ Ο όρος «Κοινωνία της Πληροφορίας» μάλλον πρωτοεμφανίστηκε στην Ιαπωνία το έτος 1981 για να περιγράψει μια κοινωνία, στην οποία ο τομέας των υπηρεσιών είχε υπερκεράσει τον τομέα της βιομηχανίας που αποτελούσε μέχρι τότε την κύρια μορφή εργασίας (D. McQUAIL, Εισαγωγή στη θεωρία της μαζικής επικοινωνίας, εκδόσεις Καστανιώτη [1997] σ. 149-155), ενώ στην Ευρώπη ο όρος χρησιμοποιήθηκε στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τίτλο «Ανάπτυξη, ανταγωνιστικότητα, απασχόληση – Οι προκλήσεις και η αντιμετώπισή τους για τη μετάβαση στον 21^ο αιώνα»

⁴ Σ. Καϊτατζή-Witloch, Η επικράτεια των πληροφοριών (2003), εκδόσεις Κριτική, σ. 17-24.

⁵ Τα ΜΜΕ έχουν σταδιακά εξελιχθεί ως η ισχυρότερη βιομηχανία ενσωμάτωσης και αξιοποίησης της τεχνολογίας αιχμής, ξεπερνώντας με ραγδαία ταχύτητα τους παραδοσιακούς κλάδους και τις πηγές πλούτου και ισχύος.

⁶ Π. Κονδύλης, Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα (1998), σ. 148, 149-151.

⁷ C.J. Hamelink, Η πολιτισμική αυτονομία στις παγκόσμιες επικοινωνίες (1988), εκδόσεις Κάλβος, σ. 18-20, 26-48.

Ειδικότερα η ελευθερία της έκφρασης και του Τύπου αναγνωρίζεται ως ατομικό δικαίωμα από το σύνολο των συνταγματικών τάξεων των δημοκρατικών χωρών, αλλά και από τη διεθνή έννομη τάξη⁸, συνίσταται δε κατά το άρθρ. 10 της ΕΣΔΑ και με τις διαγραφόμενες στο άρθρο αυτό επιφυλάξεις στην ελευθερία της γνώμης και στην ελευθερία της λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την παρέμβαση δημόσιων αρχών και περιορισμούς συνόρων. Οι ελευθερίες αυτές, τις οποίες απολαμβάνουν και οι ίδιοι φορείς των ΜΜΕ, αποτελούν συγχρόνως και αξίες του δημόσιου ευρωπαϊκού πολιτισμού, άρρηκτα συνυφασμένες με το δημοκρατικό πολίτευμα⁹.

III. Κατευθυντήριες αρχές στη λειτουργία των ΜΜΕ.

6. Αρχές που παραδοσιακά αναγνωρίζονται ως θεμελιώδεις για την ορθολογική λειτουργία των ΜΜΕ και ιδιαίτερα της Ρ/Τ, είναι αυτές του **πλουραλισμού** ή **πολυφωνίας** και της **ποιότητας**, οι οποίες στο ελληνικό Σύνταγμα αποτυπώνονται στο άρθρ. 15§2, κατά το οποίο ο άμεσος έλεγχος του Κράτους επί της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης *έχει ως σκοπό την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων του λόγου και της τέχνης, την εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας, καθώς και το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας.* Οι αρχές αυτές δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως απλές αφηρημένες έννοιες, τις οποίες πρέπει να τηρεί η ραδιοτηλεόραση και να σέβεται ο κρατικός έλεγχος, αλλά αναγκαία είναι η δημιουργία από την πλευρά του Κράτους, στο οποίο ανήκει η οργανωτική διάρθρωση της Ρ/Τ, του οργανωτικού εκείνου πλαισίου, που καθιστά δυνατή, διευκολύνει και ενθαρρύνει την πραγματοποίηση των αρχών αυτών¹⁰.

7. Η αρχή του πλουραλισμού, όπως ειδικότερα εκφράζεται μέσα από τη συνταγματική επιταγή για αντικειμενική και με ίσους

⁸ Άρθρ. 19 της από 10.12.1948 Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

⁹ Α. Μανιτάκης, Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο Ι (2003) σ. 48-64· ΟΛΣτΕ 1901/2014, ΔιΜΕΕ 2014.260 = Αρμ 2014.1202.

¹⁰ Π. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα (1989)⁴ σ. 45.

όρους μετάδοση πληροφοριών, ειδήσεων και προϊόντων του λόγου¹¹, αναγνωρίζεται με το άρθρ. 14§9 του Συντάγματος ως στοιχείο της ίδιας της ελευθερίας της έκφρασης, αφού ελευθερία της έκφρασης δεν νοείται χωρίς τη θεσμική και αναγκαία για τη σωστή λειτουργία της δημοκρατίας εγγύηση της πλουραλιστικής διαμόρφωσης της κοινής γνώμης¹². Ο πλουραλισμός ως αναγκαία συνθήκη για τη λειτουργία της Ρ/Τ διακρίνεται σε εξωτερικό, που ικανοποιείται με την ύπαρξη πολλών σταθμών¹³ και σε εσωτερικό, που ικανοποιείται με την έκφραση ποικίλων απόψεων μέσα από το πρόγραμμα κάθε σταθμού και γενικώς με την παροχή δημόσιου βήματος σε όλες τις πολιτικές και κοινωνικές ομάδες και καλλιτεχνικά ρεύματα¹⁴, υπό συνθήκες κατά το δυνατόν ουδετερότητας. Ο εσωτερικός, δηλαδή, πλουραλισμός προϋποθέτει την ουδετερότητα της ραδιοτηλεόρασης¹⁵, ενώ ο εξωτερικός πλουραλισμός διασφαλίζεται κατ' αρχήν με τη λειτουργία ιδιωτικών σταθμών, όμως ο έλεγχος τελικά της παραγωγής και διακίνησης της πληροφορίας σε παγκόσμιο επίπεδο από μικρό αριθμό ραδιοτηλεοπτικών επιχειρήσεων ενισχύει την παραπληροφόρηση και οδηγεί στην ομογενοποίηση των προγραμμάτων, με καθοριστική παράμετρο αυτή της διαφημιστικής προβολής και υποστήριξης¹⁶. Ισχύει, λοιπόν, η διαπίστωση ότι το σύστημα ενημέρωσης μέσω των ΜΜΕ νοσεί, αφού στη σύγχρονη εποχή

¹¹ Με ίσους όρους δεν σημαίνει αποχή από τον σχολιασμό, μολονότι και η αποχή από το σχολιασμό ενέχει ισότητα, αλλά σημαίνει, πιο ορθά, συμμετοχή στο σχολιασμό αντικειμενικά και αμερόληπτα, μακριά από κάθε πολιτική μονομέρεια [Δ. Κόρσος, Τύπος και Ραδιοτηλεόραση (1989)² σ. 83/84]

¹² Έλσα Δεληγιάννη, Η ηθική των ΜΜΕ (2004) §8 σ. 28.

¹³ Στη διασφάλιση του εξωτερικού πλουραλισμού κατατείνουν προπάντων οι απαγορεύσεις και τα ασυμβίβαστα του άρθρ. 14§9 του Συντάγματος.

¹⁴ Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα (2002) σ. 300· Π. Ζέρης, Θεσμοί εποπτείας στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα (2002)² σ. 89-94· Γιάννα Κική, Η ελευθερία των οπτικοακουστικών μέσων (2003) σ. 72-74.

¹⁵ Η δημοκρατική αρχή, που καθιερώνεται με το άρθρ. 1 του Συντάγματος, απαιτεί ραδιοτηλεόραση που να προάγει, κατά το δυνατόν, την εφαρμογή της αρχής αυτής και η μόνη ραδιοτηλεόραση που μπορεί να ανταποκριθεί στη σχετική συνταγματική επιταγή είναι η πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, επιστημονικά και καλλιτεχνικά ουδέτερη. Η ουδετερότητα, εξάλλου, της ραδιοτηλεόρασης νοείται υπό τρεις μορφές: α) Της πλήρους αποχής της από τον ανταγωνισμό των ιδεών και συμφερόντων με περιορισμό της στην αυστηρή, αντικειμενική και χωρίς σχόλια ειδησεογραφία, β) της αμεροληψίας, που σημαίνει ειδησεογραφία σχολιασμένη μεν, αλλά κατά τρόπο αντικειμενικό, δηλαδή ανεξάρτητη από κομματική ή άλλη κηδεμονία ή προκατάληψη και γ) της συμψηφιστικής ουδετερότητας, κατά την οποία το ραδιοτηλεοπτικό βήμα προσφέρεται στους σπουδαιότερους συνασπισμούς ιδεών και συμφερόντων, με βάση συμφωνία με την οποία κατανέμεται μεταξύ τους ο διαθέσιμος ρ/τ χρόνος και επιτυγχάνεται με την παρουσίαση όλων των αντιμαχόμενων απόψεων η «συμψηφιστική» αποτίμησή τους από την κοινή γνώμη [Π. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα (1989)⁴ σ. 171-177· Δ. Κόρσος, Τύπος και Ραδιοτηλεόραση (1989)² σ. 81-84].

¹⁶ C.J. Hamelink, Η πολιτισμική αυτονομία στις παγκόσμιες επικοινωνίες (1988), εκδόσεις Κάλβος, σ. 40.

πρωτεύουσα σημασία έχει η είδηση που προκαλεί το ενδιαφέρον του κοινού, έστω και με στοιχεία μυθοπλασίας, ενώ παλαιότερα το ενδιαφέρον στρεφόταν στην αλήθεια της είδησης¹⁷. Η παρέκκλιση αυτή σηματοδοτεί και την κρίση αξιοπιστίας που διέρχονται σήμερα τα ΜΜΕ.

8. Η αρχή της ποιότητας, ως λειτουργική αρχή της Ρ/Τ και μάλιστα αλληλένδετη με την αρχή του πλουραλισμού, υπαγορεύεται, κατά τη συνταγματική πρόβλεψη, από την κοινωνική αποστολή της Ρ/Τ, με στόχο και την πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας. Ο ρόλος έτσι της Ρ/Τ και γενικότερα των ΜΜΕ οφείλει να είναι πολυσχιδής με κύριο άξονα την ενημέρωση, στην οποία σταδιακά προστέθηκαν η ψυχαγωγία και η διαφήμιση. Βασικής σημασίας για την ενημερωτική λειτουργία της Ρ/Τ είναι η αντικειμενικότητα, που απαιτεί την παροχή στους πολίτες όσων πληροφοριών είναι αναγκαίες για τη διαμόρφωση γνώμης, αναφορικά ιδίως με τα δημόσια πράγματα. Εξίσου σημαντική με την ενημερωτική είναι η ψυχαγωγική λειτουργία της Ρ/Τ, αφού η ψυχαγωγία αποτελεί αναγκαίο στοιχείο της καθημερινότητας του σύγχρονου ανθρώπου, ενώ η διαφημιστική λειτουργία της Ρ/Τ αποβλέπει στην προβολή προϊόντων και υπηρεσιών. Η παραπληροφόρηση σε συνδυασμό με την έλλειψη αντικειμενικότητας υποβαθμίζουν την ενημερωτική λειτουργία της Ρ/Τ και κατ' επέκταση την ποιοτική στάθμη της, ενώ σε όμοιο αποτέλεσμα οδηγεί και η υπερβολική και άκριτη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τον ενημερωτικό στον ψυχαγωγικό τομέα λειτουργίας της Ρ/Τ, όταν μάλιστα αυτός κατακλύζεται από καθαρά εμπορικά προγράμματα και εκπομπές reality, με έλλειψη σεβασμού, κατά περίπτωση, στην αξία του ανθρώπου, στην ιδιωτική ζωή, αλλά ακόμη και στην παιδική ηλικία¹⁸. Η υποβάθμιση, ασφαλώς, μεγιστοποιείται από τη συνεχώς εντεινόμενη τάση του διαφημιστικού τομέα να απορροφήσει τους λοιπούς τομείς ενδιαφέροντος της Ρ/Τ, οι οποίοι αδυνατούν ήδη να αντισταθούν στην εμπορευματοποίηση της πληροφορίας. Η σύγκυση συνεπώς μεταξύ των τομέων ενδιαφέροντος της Ρ/Τ είναι αναπόφευκτη όσο και δυσμενής

¹⁷ Έλσα Δεληγιάννη, Η ηθική των ΜΜΕ (2004) §10 σ. 31-32.

¹⁸ Σχετικά παρατηρείται ότι οι ψυχαγωγικές εκπομπές προωθούν και διατηρούν το χαμηλότερο δυνατόν πολιτιστικό επίπεδο, με κριτήριο την υποτιθέμενη επιθυμία του κοινού, η οποία παρουσιάζεται από τους υπευθύνους προγραμματισμού ως φυσικός νόμος που νομιμοποιεί την υπεροχή των προγραμμάτων αυτών απέναντι σε εκείνα που ευνοούν το δημόσιο διάλογο και παράγουν γνώση και πολιτισμό [Έλσα Δεληγιάννη, Η ηθική των ΜΜΕ (2004) §13 σ. 34].

για την ποιοτική αναβάθμισή της, με συνηθέστερη τη σύγκριση μεταξύ ενημερωτικού και ψυχαγωγικού τομέα λειτουργίας της, που ανέδειξε ένα νέο είδος πληροφόρησης, το γνωστό ως «infotainment», στο οποίο όμως ελλοχεύει ο κίνδυνος να εκληφθεί η μυθοπλασία για τις ανάγκες του ψυχαγωγικού προγράμματος ως πραγματικότητα.

IV. Ιστορική αναδρομή στην πορεία της ευρωπαϊκής P/T.

9. Η ευρωπαϊκή P/T ανήκε παραδοσιακά, σε αντίθεση με τον Τύπο, στον δημόσιο τομέα και συγκρινόμενη με αυτήν των Η.Π.Α., παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα ότι λειτούργησε αρχικά ως κρατικό μονοπώλιο. Το μονοπώλιο αυτό, που με τη μορφή δημόσιου ελέγχου της P/T απέβλεπε στην υποστήριξη κατά το δυνατόν της κυβερνητικής πολιτικής, θεμελιώθηκε με βασικό επιχείρημα ότι ο αριθμός των διαθέσιμων ραδιοτηλεοπτικών συχνοτήτων ήταν περιορισμένος και άρα δεν υπήρχε τεχνικά το περιθώριο για την ελεύθερη ίδρυση ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών¹⁹. Μάλιστα υποστηρίχθηκε ότι για το λόγο αυτό δεν μπορούσε να κατοχυρωθεί συνταγματικά ή γενικότερα νομικά η ελευθερία των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών, όπως κατοχυρώνεται συνταγματικά η ελευθερία της διάδοσης ιδεών μέσω του Τύπου, οπότε κρίθηκε ότι το Κράτος όφειλε προς το κοινό συμφέρον να διατηρήσει τον έλεγχο της P/T, αποκλείοντας αντίστοιχα την ιδιωτικοποίησή της²⁰. Έτσι η ιδιωτική τηλεόραση εγκαθιδρύθηκε σταδιακά στον ευρωπαϊκό χώρο μόλις από τα μέσα του 1980 και στη διαμόρφωσή της επέδρασε καταλυτικά η ευρωπαϊκή Οδηγία 552/1989 για την «Τηλεόραση χωρίς Σύνορα», που εκδόθηκε στη συνέχεια της Πράσινης Βίβλου για την «Τηλεόραση χωρίς Σύνορα»²¹ και καθιέρωσε την ελεύθερη κυκλοφορία των τηλεοπτικών εκπομπών στο πλαίσιο της γενικότερης κοινοτικής πολιτικής στον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων.

10. Η κοινοτική αυτή πολιτική, στοχεύοντας στην προσέγγιση των ραδιοτηλεοπτικών δραστηριοτήτων με κριτήρια αγοράς και άρα

¹⁹ Η λειτουργία της P/T υπό καθεστώς κρατικού μονοπωλίου παραβιάζει κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ το **άρθρ. 10** της **ΕΣΔΑ** αναφορικά με την ελευθερία της έκφρασης, αφού συνιστά περιορισμό του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού δυσανάλογο και μη αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία (**ΕΔΔΑ 24.11.1993**, Informations Verein Lentis κατά Αυστρίας, ΤοΣ 1996.200).

²⁰ **Έλσα Δεληγιάννη**, Η ηθική των ΜΜΕ (2004) §5 σ. 24.

²¹ Η Πράσινη Βίβλος για την «Τηλεόραση χωρίς Σύνορα» εκδόθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το έτος 1984.

οικονομικά, είχε ως αποτέλεσμα να παραβλέψει τη σημαντικότερη κοινωνική και πολιτιστική αποστολή της τηλεόρασης και το ρόλο που θα μπορούσε αυτή να διαδραματίσει για τη συγκρότηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας²². Η ευρωπαϊκή, δηλαδή, κοινοτική πολιτική για τη Ρ/Τ, παραβλέποντας τον εξέχοντα κοινωνικό και πολιτιστικό χαρακτήρα της, που αναδεικνύει την κοινή ιστορική μνήμη και τις κοινές αξίες των λαών της Ευρώπης, υιοθέτησε για τη ρύθμιση της Ρ/Τ το νεοφιλελεύθερο μοντέλο και με τον τρόπο αυτό συνέβαλε στην εμπορευματοποίησή της²³. Συνέπεια της εξέλιξης αυτής ήταν ο οικονομικός χαρακτήρας της Ρ/Τ να θεωρηθεί επικρατέστερος του πολιτιστικού χαρακτήρα της²⁴, να εξομοιωθούν οι εκπομπές της με παροχή υπηρεσιών και συνακόλουθα να υπαχθεί η όλη λειτουργία της στους κανόνες που διέπουν τα καταναλωτικά αγαθά στο πλαίσιο της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς²⁵. Παρακάμφθηκε έτσι ο βασικός κανόνας του διεθνούς δικαίου που ίσχυε παραδοσιακά στον τομέα της Ρ/Τ και καθιέρωνε την κρατική κυριαρχία στον τομέα αυτό υπό την έννοια ότι τα κράτη είναι τα αποκλειστικά αρμόδια να καθορίζουν το νομικό καθεστώς της οπτικοακουστικής επικοινωνίας στην επικράτειά τους.

11. Η ιδιωτικοποίηση της Ρ/Τ, μολονότι εξ ορισμού διασφαλίζει κατά τη λειτουργία της συνθήκης εξωτερικού πλουραλισμού, ωστόσο στον ευρωπαϊκό χώρο δεν είχε την προσδοκώμενη δυναμική, εξαιτίας της πλήρους εκεί εμπορευματοποίησής της, η οποία επέδρασε εν τέλει αρνητικά στον πλουραλισμό και στην ποιότητα των προγραμμάτων της, αφού όχι μόνον το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας πληροφόρησης εξακολούθησε να ελέγχεται από έναν μικρό συγκριτικά αριθμό δικτύων επικοινωνίας, αλλά κυρίως διότι ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των

²² Στον κοινωνικό και πολιτιστικό χαρακτήρα της ραδιοτηλεόρασης δίνεται αντίθετα μεγάλη έμφαση από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

²³ Η κυριαρχία του νεοφιλελεύθερου μοντέλου στην οικονομία και την πολιτική των ανεπτυγμένων χωρών, που είχε ήδη εκδηλωθεί σε παγκόσμιο επίπεδο στο πλαίσιο του ΟΟΣΑ και της Gatt, αμφισβήτησε το κρατικό μονοπώλιο και κάθε αυστηρή ρύθμιση στον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης και την απελευθέρωση της διασυνοριακής εκπομπής [Ελσα Δεληγιάννη, Η ηθική των ΜΜΕ (2004) §22 σ. 42-43].

²⁴ Τα ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα περιέχουν πνευματικά έργα που δεν εξομοιώνονται με τα γενικά καταναλωτικά αγαθά, ωστόσο η Ρ/Τ παρουσιάζει εκτός από τον πολιτιστικό χαρακτήρα της και όψεις οικονομικού ενδιαφέροντος, όπως είναι η οργανωτική δομή των ραδιοτηλεοπτικών επιχειρήσεων και η διαφήμιση.

²⁵ ΔΕΚ 30.4.1974, Sacchi, 155/1973, Συλλ 1974.427· ΔΕΚ 18.3.1980, Marc J.V.C. Debaube, 52/1979, Συλλ 1980.833· βλ. και άρθρ. 3§17 v. 2328/1995.

ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών ως προς τη διαφημιστική ύλη, είχε ως αποτέλεσμα οι σταθμοί αυτοί, καταρτίζοντας τα προγράμματά τους με αποκλειστικό γνώρισμα το κέρδος και την τηλεθέαση, να απομακρυνθούν από την κοινωνική και πολιτιστική αποστολή τους, ενώ παράλληλα ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός τομέας, στερούμενος των αντίστοιχων διαφημιστικών πόρων, έμεινε χωρίς ουσιαστική οικονομική υποστήριξη²⁶. Η σταδιακή έτσι πτώση της ποιότητας των προγραμμάτων της ευρωπαϊκής ραδιοτηλεόρασης, σε συνδυασμό με μια αυξανόμενη παραπληροφόρηση υπό συνθήκες συχνά προσβολής της ανθρώπινης αξίας και της παιδικής ηλικίας, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την αμφισβήτηση της αξιοπιστίας των ΜΜΕ, τα οποία κρίθηκαν γενικότερα υπαίτια για την έκπτωση των δημοκρατικών θεσμών²⁷. Η εγκαθίδρυση, λοιπόν, ενός συστήματος μαζικής επικοινωνίας, που να διαφυλάσσει τις δημοκρατικές αρχές και αξίες και να μην αντιμετωπίζει τον πολίτη μόνο ως καταναλωτή, συνιστά κυρίαρχο αίτημα των ευρωπαϊκών κοινωνιών.

V. Η εξελικτική πορεία της ελληνικής Ρ/Τ μέχρι το ν. 4339/2015

α. Αρχική περίοδος.

12. Η πορεία της ελληνικής ραδιοτηλεόρασης υπήρξε όμοια με τη γενικότερη πορεία της όλης ευρωπαϊκής ραδιοτηλεόρασης και με μεγαλύτερη ή μικρότερη καθυστέρηση ακολούθησε τα βήματα εξέλιξης εκείνης από αμιγώς δημόσιας στο σχήμα της συνύπαρξης δημόσιας και ιδιωτικής Ρ/Τ. Το ραδιόφωνο στην Ελλάδα εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1920 με πειραματικές προσπάθειες μικρής κλίμακας από ιδιώτες και δημόσιους φορείς, ωστόσο η νομοθεσία της εποχής ήταν εξαιρετικά περιοριστική αναφορικά με την κατοχή και τη χρήση του ραδιοφώνου και μόνο στο κράτος έδινε τη δυνατότητα χρήσης ασύρματων και όχι

²⁶ Στη δημιουργία πολιτιστικού ελλείμματος συμβάλλουν και οι χώρες με μεγάλη παραγωγή οπτικοακουστικών προϊόντων, που τους επιτρέπει να επικρατούν στην ραδιοτηλεοπτική αγορά, υποβαθμίζοντας την οπτικοακουστική παραγωγή των λοιπών χωρών και κατ' επέκταση τις πολιτιστικές τους ιδιαιτερότητες.

²⁷ Υπό το καθεστώς του κρατικού μονοπωλίου η παροχή σταδιακά στη Ρ/Τ μεγαλύτερης αυτονομίας ως προς τη διαμόρφωση των προγραμμάτων της, όπως προκειμένου για τη Γερμανία ήδη από το 1949, τη Μεγάλη Βρετανία από το 1954 και τη Γαλλία από το 1969, συνετέλεσε ώστε η δημόσια Ρ/Τ να εκπληρώνει έκτοτε με μεγαλύτερη συνέπεια τη βασική αποστολή της, δηλαδή την παροχή στους πολίτες πλουραλιστικής και αξιόπιστης πληροφόρησης, αποδεικνύοντας ότι το κρατικό μονοπώλιο δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκη με έλεγχο των συνειδήσεων των προσώπων που διαχειρίζονται και μεταδίδουν τις πληροφορίες [Ελσα Δεληγιάννη, Η ηθική των ΜΜΕ (2004) §5 σ. 25].

ραδιοφωνικών επικοινωνιών²⁸. Μάλιστα τα ραδιόφωνα καταγράφονταν και σφραγίζονταν, μόνο δε ένα ραδιόφωνο ανά κατοικία επιτρεπόταν, ενώ απαγορεύονταν οι εξωτερικές κεραιές ή οι πολλαπλές συσκευές²⁹. Ο πρώτος νόμος για τις ραδιοφωνικές εκπομπές στην Ελλάδα ήταν ο 4551/1930, ενώ θέματα της ραδιοφωνίας ρύθμισε και ο α.ν. της 15ης Νοεμβρίου 1935. Ακολούθως, με τον α.ν. 95/1936, ιδρύθηκε ως ν.π.δ.δ. η Υπηρεσία Ραδιοφωνικών Εκπομπών (Υ.Ρ.Ε.), που έθεσε από το έτος 1938 σε λειτουργία το Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών. Ο ραδιοφωνικός αυτός σταθμός συνέχισε τη λειτουργία του και κατά τη περίοδο της κατοχής της Χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα, οπότε και καταργήθηκε η Υπηρεσία Ραδιοφωνικών Εκπομπών (Υ.Ρ.Ε.) και στη θέση της ιδρύθηκε και δραστηριοποιήθηκε κατά τα έτη 1941-1945 η Ανώνυμη Εταιρεία Ραδιοφωνικών Εκπομπών (Α.Ε.Ρ.Ε.). Με την απελευθέρωση της Χώρας η Εταιρεία αυτή έπαυσε να υπάρχει και τη διαδέχθηκε το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (Ε.Ι.Ρ.), που ιδρύθηκε με την 54/1945 Συντακτική Πράξη. Η λειτουργία του Ε.Ι.Ρ. ως ν.π.δ.δ., στο οποίο ανατέθηκε υπό την εποπτεία του Κράτους η οργάνωση, η διοίκηση, η διαχείριση και η αποκλειστική εκμετάλλευση του ραδιοφωνικού δικτύου όλης της Χώρας, ρυθμίστηκε ειδικότερα με τους νόμους 1775/1951 και 2312/1953, με τον τελευταίο των οποίων καταργήθηκαν όλες οι προηγούμενες διατάξεις για το Ε.Ι.Ρ. Παράλληλα ο α.ν. 1663/1951 νομιμοποίησε τη λειτουργία από τις ένοπλες δυνάμεις ραδιοφωνικών σταθμών, που άτυπα λειτουργούσαν ήδη από το έτος 1948 με απήχηση σταδιακά σε ευρύ κοινό³⁰, ενώ με το άρθρ. 1§1 του ν.δ/τος 745/1970 το Ε.Ι.Ρ. μετονομάστηκε σε Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας & Τηλεόρασης (Ε.Ι.Ρ.Τ), χωρίς όμως να μεταβληθεί σημαντικά το καθεστώς λειτουργίας της ραδιοφωνίας³¹, που παρέμεινε με συνέπεια αυστηρά μονοπωλιακό υπέρ του Κράτους³². Παρόλα αυτά

²⁸ **Μαρίνα Ρήγου**, Η πορεία της ιδιωτικής ραδιοφωνίας στην Ελλάδα (2010) σ. 41.

²⁹ **Μανώλης Χαιρετάκης**, Η ραδιοφωνία στην Ελλάδα, 1930-1950 (2014) σ. 210.

³⁰ Οι στρατιωτικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί ελέγχονταν από το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, όμως, με βάση την **85/1959** πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου, έγινε προσπάθεια ελέγχου τους μέσω του ιδρυθέντος τότε Συμβουλίου Συντονισμού και Ελέγχου Ραδιοφωνικών Εκπομπών, η οποία ως προς τους σταθμούς αυτούς ματαιώθηκε στην πράξη.

³¹ Το ΕΙΡΤ δεν εγγυόταν πολιτική αμεροληψία, αφού ο έλεγχος σ' αυτό από την Κυβέρνηση μέσω του Υπουργού Προεδρίας της Κυβέρνησης ήταν πρακτικά απεριόριστος [**Π. Δαγτόγλου**, Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα (1989)⁴ σ. 31].

³² Ο **ν. 383/1968** επέτρεψε τη λειτουργία τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ύστερα από απόφαση του Υπουργού Προεδρίας της Κυβέρνησης με στόχο την ενίσχυση

το ραδιόφωνο υπήρξε την περίοδο αυτή το κύριο λαϊκό ψυχαγωγικό μέσο με παραγωγή ποιοτικού γενικώς προγράμματος, που διατήρησε το κοινό του για αρκετό διάστημα και μετά την εμφάνιση στη Χώρα της τηλεόρασης τη δεκαετία του 1960.

13. Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, αν και η χρήση της τηλεόρασης ως μέσου ψυχαγωγίας και ενημέρωσης γενικεύτηκε στον δυτικό κόσμο, αντίθετα, στην Ελλάδα, το πολιτικό κλίμα με το τέλος του πολέμου, αλλά και η κακή οικονομική κατάσταση της Χώρας, εμπόδισαν την ανάπτυξη της τηλεόρασης, την οποία δεν έβλεπαν θετικά όχι μόνον οι πολιτικοί, αλλά ούτε οι εκδότες του Τύπου και οι κινηματογραφικές επιχειρήσεις³³. Όμως η βελτίωση των βιοτικών συνθηκών προς το τέλος της δεκαετίας του 1950 και η σταδιακή εξοικείωση των Ελλήνων με το νέο μέσο, έφεραν ξανά το θέμα στο προσκήνιο, αλλά οι προσπάθειες να συσταθεί τηλεοπτικό δίκτυο δεν είχαν αποτέλεσμα. Στο χρονικό αυτό διάστημα, έγιναν πέντε διαγωνισμοί για την ανάπτυξη της τηλεόρασης, τα έτη 1949, 1952, 1955, 1958 και 1959, που όμως ακυρώθηκαν³⁴. Τελικά ο πρώτος πειραματικός τηλεοπτικός σταθμός λειτούργησε από τη ΔΕΗ με αρκετές τεχνικές δυσκολίες τον Σεπτέμβριο του 1960 στη Θεσσαλονίκη κατά τη διάρκεια της ΔΕΘ. Ωστόσο, παρά τη μεγάλη απήχηση στο κοινό, το εγχείρημα δεν είχε συνέχεια και τα σχέδια για μονιμότερη τηλεοπτική παρουσία δεν υλοποιήθηκαν, αλλά και δεν εγκαταλείφθηκαν. Έγιναν έτσι νέοι διαγωνισμοί για την τηλεόραση, οι οποίοι όμως και αυτοί δεν ευοδώθηκαν. Το 1965 το ζήτημα ίδρυσης τηλεοπτικού σταθμού τέθηκε εντονότερα, οπότε και άρχισαν από το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς δοκιμαστικές εκπομπές από σταθμό που οργάνωσε το Ε.Ι.Ρ.³⁵ Η πρώτη επίσημη τηλεοπτική εκπομπή έγινε στις 23.2.1966 από το Κανάλι 5, με πρόγραμμα λίγων ωρών που μεταδόθηκε στην Αθήνα, ενώ στις 27.2.1966 άρχισε να εκπέμπει από το Κανάλι 10 και η Τηλεόραση των Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ)³⁶, η οποία με το ν.δ/γμα 722/24.11.1970 μετονομάστηκε σε Υπηρεσία Ενημερώσεως Ενόπλων

του ραδιοφωνικού δικτύου της Χώρας, ωστόσο αν οι ανάγκες μπορούσαν στη συνέχεια να καλυφθούν από το Ε.Ι.Ρ., ορίστηκε ότι η σχετική άδεια θα ανακαλείτο.

³³ **Στάθης Βαλούκος**, Ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης (2008) σ. 22-23.

³⁴ **Γιώργος Κάρτερ**, Ελληνική ραδιοφωνία τηλεόραση (2004) σ. 13.

³⁵ Το αποκλειστικό δικαίωμα τηλεοπτικής εκπομπής δόθηκε στο Ε.Ι.Ρ. με το ν. **2312/1953**.

³⁶ Με τον **α.ν. 1663/1951** δόθηκε η δυνατότητα ίδρυσης από τις ένοπλες δυνάμεις τηλεοπτικού σταθμού με παιδαγωγικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα.

Δυνάμεων (YENEΔ). Πλήρες πρόγραμμα και οι δυο τηλεοπτικοί σταθμοί άρχισαν να μεταδίδουν από την περίοδο 1968-1969, με ενημερωτικό και ψυχαγωγικό κυρίως χαρακτήρα. Οι ειδήσεις ωστόσο καταλάμβαναν μικρό μόνο μέρος του προγράμματος και περιορίζονταν στα σημαντικά ελληνικά ή ξένα γεγονότα, με πολύ λόγο και σχετικά λίγη εικόνα³⁷. Από το έτος 1970 άρχισαν πάντως να πληθαίνουν οι ζωντανές ενημερωτικές εκπομπές, καθώς και τα σίριαλς με ηθοποιούς του κινηματογράφου, ο οποίος είχε αρχίσει να φθίνει λόγω και της τηλεόρασης³⁸, ενώ σταδιακά άρχισαν και οι εκπομπές πολιτικού λόγου. Οπωσδήποτε περισσότερο ψυχαγωγικό και άρα δημοφιλέστερο ήταν το πρόγραμμα της YENEΔ και αυτό της εξασφάλιζε υψηλότερη τηλεθέαση και συνεπώς μεγαλύτερο διαφημιστικό μερίδιο συγκριτικά με τα τηλεοπτικά προγράμματα του E.I.P. και ακολούθως του E.I.P.T. Μάλιστα, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η YENEΔ κάλυπτε περίπου τα δυο τρίτα της όλης τηλεθέασης. Κατά την ίδια περίοδο και ιδιαίτερα μεταξύ των ετών 1967-1974, ο ενημερωτικός τομέας και των δυο τηλεοπτικών σταθμών εμφάνισε έλλειμμα αντικειμενικότητας που διευκολύνθηκε από το παρεχόμενο στην κυβέρνηση με το άρθρ. 5§2 του ν.δ/τος 3778/1957 δικαίωμα προληπτικής λογοκρισίας των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών, αλλά και από το εξακολουθητικά μονοπωλιακό υπέρ του Κράτους καθεστώς λειτουργίας της τηλεόρασης.

β. Άρθρο 15 του Συντάγματος 1975/2001.

14. Με το άρθρ. 15 του ισχύοντος από 11.6.1975 Συντάγματος έγινε για πρώτη φορά συστηματική αναφορά στον τομέα της Ρ/Τ. Πριν από τη «*συνταγματοποίηση*» αυτή του ραδιοτηλεοπτικού τομέα, η αναφορά σ' αυτόν με τα προηγούμενα Συντάγματα ήταν εντελώς περιθωριακή προκειμένου να εξαιρεθεί ο τομέας της ραδιοτηλεόρασης από τις συνταγματικές διατάξεις που κατοχυρώνουν την ελευθερία του Τύπου³⁹, αφού αντίληψη του συνταγματικού νομοθέτη ήταν τότε ότι η ραδιοτηλεόραση δεν είναι σαν τον Τύπο και άρα δεν πρέπει να απολαμβάνει την ίδια με αυτόν συνταγματική προστασία. Η εξαίρεση

³⁷ Κατά τα πρώτα χρόνια της πειραματικής λειτουργίας τα τηλεοπτικά δίκτυα βασίστηκαν στην ξένη παραγωγή, κυρίως κωμικές ή δραματικές αμερικάνικες σειρές, ντοκιμαντέρ και ταινίες

³⁸ **Μαρία Κομνηνού**, Από την αγορά στο θέαμα (2001) σ. 142.

³⁹ **Άρθρ. 14§8** του Συντάγματος 1952 και **14§14** του Συντάγματος 1968.

αυτή διατηρήθηκε με την παρ. 1 του άρθρ. 15 του Συντάγματος 1975⁴⁰ και σε συνάρτηση ορίστηκε με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου ότι η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του Κράτους, που λαμβάνει μάλιστα και τη μορφή του καθεστώτος της προηγούμενης άδειας⁴¹. Κατά τα λοιπά με το άρθρ. 15 του ισχύοντος Συντάγματος 1975, τόσο κατά την αρχική διατύπωση όσο και ύστερα από την αναθεώρησή του με το από 5.4.2001 Ψήφισμα της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής, δεν θεσπίζεται ατομικό δικαίωμα ίδρυσης ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού⁴², αλλά η διαμόρφωση ενός τέτοιου δικαιώματος αφήνεται στον κοινό νομοθέτη υπό τους συνταγματικούς όρους και περιορισμούς⁴³.

14. Ορίζοντας η διάταξη του άρθρ. 15§2 του Συντάγματος 1975 ότι η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του Κράτους δεν αναφέρεται σε κρατικό μονοπώλιο, όμως δεν πρόκειται και για απλή εποπτεία, δηλαδή ο άμεσος κρατικός έλεγχος να μην δεν συμπίπτει εννοιολογικά με το κρατικό μονοπώλιο, όμως υπερβαίνει κατά πολύ ως προς την έκταση και κατά το περιεχόμενο την έννοια της κρατικής εποπτείας και επιτρέπει την βαθειά επέμβαση του Κράτους στη λειτουργία των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. Η επέμβαση αυτή μπορεί κατ' επιλογή του κοινού νομοθέτη, στο πλαίσιο του σχετικού ραδιοτηλεοπτικού προνομίου που επιφύλαξε το Σύνταγμα υπέρ του Κράτους, να προσλάβει βέβαια τη μορφή του κρατικού μονοπωλίου, που σημαίνει ότι η όλη ραδιοτηλεοπτική δραστηριότητα ασκείται αποκλειστικά από το Κράτος. Μπορεί όμως η δραστηριότητα αυτή και

⁴⁰ Κατά την παράγραφο αυτή, οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις του άρθρ. 14 Σ δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, τη φωνογραφία, τη ραδιοφωνία, την τηλεόραση και σε κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης.

⁴¹ Η υπαγωγή σε καθεστώς άδειας δεν είναι κατά τη συνταγματική επιταγή δυνητική, αλλά υποχρεωτική [Ακρίτας Καϊδατζής, Συνταγματικότητα του άρθρ. 2Α του ν. 4339/2015 για την αδειοδότηση τηλεοπτικών σταθμών (γνμδ.), ΔιΜΕΕ 2016.341-358 αριθ. ΙΙΙ (3)].

⁴² Δικαίωμα ίδρυσης ρ/φ ή τηλεοπτικού σταθμού δεν συνάγεται ούτε από το **άρθρ. 10** της **ΕΣΔΑ**, εφόσον αυτό επιτρέπει στα συμβαλλόμενα κράτη να υποβάλουν τις επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου και τηλεόρασης σε κανονισμούς έκδοσης αδειών λειτουργίας, ενώ και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., που ορίζει με το **άρθρ. 1152** ότι η ελευθερία των ΜΜΕ και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές, προστατεύει την ελευθερία των **νομίμως** αδειοδοτημένων μέσω ενημέρωσης [Ακρίτας Καϊδατζής, Συνταγματικότητα του άρθρ. 2Α του ν. 4339/2015 για την αδειοδότηση τηλεοπτικών σταθμών (γνμδ.), ΔιΜΕΕ 2016.341-358 αριθ. ΙΙΙ (3)].

⁴³ **ΟΛΣΤΕ 5040/1987**, ΕλλΔνη 1989.857· **ΟΛΣΤΕ 1144/1988**, ΝοΒ 1989.811 = Αρμ 1989.698· **ΟΛΣΤΕ 3578/2010**, ΔιΜΕΕ 2010.414· **ΣΤΕ 2501/2004**, ΝοΒ 2005.187· **ΣΤΕ 560/2012**, ΔιΜΕΕ 2012.94· **ΣΤΕ 996/2013**, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· αντιθ. **Χαρ. Ανθόπουλος**, Σύνταγμα, Τηλεόραση και Πλουραλισμός, στην Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΔτΑ) 2017 (71).111-112.

να εκχωρηθεί σε ιδιώτη ή άλλο φορέα ή να επιτραπεί η συνύπαρξη δημόσιας και ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης, οπότε η επέμβαση του Κράτους παραμένει καθαρά ελεγκτική, δηλαδή περιορίζεται στον άμεσο έλεγχο της ασκούμενης από άλλους κατά παραχώρηση του Κράτους ραδιοτηλεοπτικής δραστηριότητας. Επομένως, κατά τη συνταγματική πρόβλεψη, το κράτος έχει μεν το δικαίωμα να εκχωρήσει ολικά ή κατά ένα μέρος τη ραδιοτηλεοπτική δραστηριότητα σε ιδιώτη ή άλλο φορέα, όμως δεν υποχρεώνεται και να το πράξει⁴⁴, ενώ αν το πράξει, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται μέσω των ιδιωτικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών η αναγκαία ραδιοτηλεοπτική δραστηριότητα, δεν είναι πλέον υποχρεωτική η λειτουργία δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα⁴⁵. Το καθεστώς του κρατικού μονοπωλίου στη Ρ/Τ επέλεξε ο νομοθέτης να διατηρήσει στο πλαίσιο και του Συντάγματος 1975, ορίζοντας με το άρθρ. 4§1 του ν. 230/1975 ότι απαγορεύεται σε κάθε νομικό ή φυσικό πρόσωπο, εκτός της ΕΡΤ και της ΥΠΕΡΕΔ, η διενέργεια κάθε είδους ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών⁴⁶. Η ρύθμιση αυτή, η οποία απηχεί τη σχετική συνταγματική ευχέρεια επιλογής, είναι συμβατή κατά τη νομολογία του ΣτΕ και με το άρθρ. 10 της ΕΣΔΑ⁴⁷, αφού το άρθρο αυτό, κατοχυρώνοντας ως δικαίωμα την ελευθερία της έκφρασης, δεν αποκλείει ωστόσο τη μονοπωλιακή οργάνωση του ραδιοτηλεοπτικού τομέα, αφήνοντας και πάλι την επιλογή στον εθνικό νομοθέτη⁴⁸.

γ. Η περίοδος μετάβασης από το κρατικό μονοπώλιο στη συνύπαρξη δημόσιας και ιδιωτικής Ρ/Τ.

⁴⁴ **ΟΛΣΤΕ 5040/1987**, ΕλλΔνη 1989.857· **ΟΛΣΤΕ 1144/1988**, ΝοΒ 1989.811 = Αρμ 1989.698· **Π. Δαγτόγλου**, Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα (1989)⁴ σ. 41, 198, 204, 210, 221, 223· **Δ. Κόρσος**, Τύπος και ραδιοτηλεόραση (1989) σ. 52-64, 71· **Ρόη Παναγιωτοπούλου**, Η τηλεόραση εκτός των τειχών (2004) σ. 71.

⁴⁵ Η λειτουργία δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα δεν επιβάλλεται από το Σύνταγμα ή από το άρθρ. 10 της ΕΣΔΑ, ούτε από το άρθρ. 11 του Χάρτη για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα της ΕΕ ή από το προσαρτημένο στη ΣΛΕΕ υπ' αριθ. 29 πρωτόκολλο, αλλά έχει την ευχέρεια ο νομοθέτης, συνεκτιμώντας την οικονομική δυνατότητα του Κράτους σε κάθε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, να επιλέξει αν με κριτήριο την αποτελεσματικότερη εφαρμογή των συνταγματικών επιταγών για τη ραδιοτηλεόραση είναι αναγκαίο και δυνατό να ιδρυθεί δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας (**ΟΛΣΤΕ 1901/2014**, ΔιΜΕΕ 2014.260 = Αρμ 2014.12012).

⁴⁶ Η παράβαση της απαγόρευσης αυτής ορίστηκε με την **παρ. 2** του **ίδιου άρθρου** ότι τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών, η δε καταδίκη συνεπάγεται υποχρεωτικά τη δήμευση των μέσων διενέργειας των εκπομπών ήχου και εικόνας.

⁴⁷ Η από **4.11.1950** Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), που κυρώθηκε στην Ελλάδα αρχικά με το ν. 2329/1953 και εκ νέου με το ν.δ/γμα 53/1974, αποτελεί έκτοτε εσωτερικό δίκαιο που υπερισχύει κατά το άρθρ. 28§1 του Συντάγματος κάθε αντίθετης διάταξης του ημεδαπού δικαίου.

⁴⁸ **ΟΛΣΤΕ 5040/1987**, ΕλλΔνη 1989.857· αντίθετη η νμλγ. του ΕΔΔΑ, βλ. ανωτ. σημ. 19.

15. Ο ν. 230/1975 είναι ο ιδρυτικός νόμος της ΕΡΤ ως ανώνυμης εταιρείας υπό την επωνυμία «Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόρασις», με έδρα την Αθήνα και με μοναδικό μέτοχο το ελληνικό δημόσιο. Κατά το σχετικό άρθρ. 1 του νόμου αυτού σκοπός της ΕΡΤ είναι η οργάνωση, εκμετάλλευση και ανάπτυξη της ραδιοφωνίας και τηλεόρασης και προς το σκοπό αυτό της παραχωρήθηκε το δικαίωμα να διενεργεί μόνη αυτή από κάθε σημείο της ελληνικής επικράτειας κάθε είδους εκπομπές ήχου και εικόνων δια των μεθόδων της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης. Κατά το άρθρ. 2 του ίδιου νόμου, η ΕΡΤ απολαμβάνει διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας και λειτουργεί προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος κατά τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας υπό την εποπτεία του Κράτους, η οποία ανατέθηκε στον Υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης. Με το άρθρ. 6 του αυτού ν. 230/1975 καταργήθηκε με την ίδρυση της ΕΡΤ ως ανώνυμης εταιρείας το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (Ε.Ι.Ρ.Τ.) και ορίστηκε ότι τη λειτουργία του συνεχίζει η ΕΡΤ ως καθολική διάδοχος του, στην οποία περιέρχονται αυτοδικαίως και χωρίς άλλη διατύπωση δικαιώματα, προνόμια και υποχρεώσεις του από οποιαδήποτε σχέση.

16. Η ΥΕΝΕΔ μετονομάστηκε με το άρθρ. 15 του ν. 1288/1982 σε ΕΡΤ-2, η οποία ως καθολική διάδοχος της πρώτης αποτέλεσε έκτοτε αποκεντρωμένη δημόσια υπηρεσία του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβέρνησης, ενώ σε ΕΡΤ-1 μετονομάστηκε η ΕΡΤ. Η μετονομασία της ΥΕΝΕΔ και ο ρητός χαρακτηρισμός της ως αποκεντρωμένης δημόσιας υπηρεσίας συνδυάστηκαν με την υιοθέτηση λειτουργικών πρακτικών που προσιδίαζαν σε έναν πολιτικά ορθολογικότερο σχήμα, όμως αυτό δεν σήμαινε και την ανεξαρτησία της από τον κρατικό εναγκαλισμό, αλλά την απομάκρυνσή της βασικά από τον μέχρι τότε στρατιωτικό οργανισμό της, που συντηρούσε ένα καθεστώς ασυμβίβαστο με το κοινοβουλευτικό πολίτευμα της Χώρας, όσο και επικίνδυνο για τη σταθερότητα της ίδιας της δημοκρατίας και γι' αυτό άγνωστο και συνταγματικά απαράδεκτο στις άλλες δημοκρατικές χώρες⁴⁹.

17. Με το ν. 1730/1987, ο οποίος με το άρθρ. 21 κατάργησε τους νόμους 383/1968, 230/1975, αλλά και τις σχετικές με την ΥΕΝΕΔ

⁴⁹ Π. Δαγτόγλου, Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα (1989)⁴ σ. 35.

διατάξεις του ν. 1288/1982, η ΕΡΤ-1 και η ΕΡΤ-2 συγχωνεύτηκαν σε ενιαίο φορέα με τη μορφή ανώνυμης εταιρείας, έδρα την Αθήνα και επωνυμία «Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρεία», η οποία ορίστηκε ότι αποτελεί δημόσια επιχείρηση που ανήκει στο δημόσιο τομέα, ελέγχεται και εποπτεύεται από το Κράτος⁵⁰, διαθέτει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια και τελεί υπό κοινωνικό έλεγχο που ασκείται από την αντιπροσωπευτική συνέλευση τηλεθεατών – ακροατών (άρθρ. 1). Με τη μορφή αυτή η ΕΡΤ-ΑΕ συνέχισε ως καθολική διάδοχος τη λειτουργία της ΕΡΤ-1 και της ΕΡΤ-2, οι οποίες με τη συγχώνευσή τους στο νέο ενιαίο φορέα καταργήθηκαν ως νομικές οντότητες και τα δικαιώματα, προνόμια και οι υποχρεώσεις τους περιήλθαν αυτοδικαίως στην ΕΡΤ-ΑΕ (άρθρ. 12). Ο σκοπός του ενιαίου φορέα, που δεν επιδιώκει την απόκτηση κέρδους, περιγράφεται στο άρθρ. 2 του ν. 1730/1987 με διατύπωση όμοια με αυτή του άρθρ. 1 του ν. 230/1975 και είναι η οργάνωση, η εκμετάλλευση και η ανάπτυξη της κρατικής ραδιοφωνίας και τηλεόρασης και η μέσω αυτών συμβολή στην ενημέρωση, στη μόρφωση και στην ψυχαγωγία του ελληνικού λαού, με ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, οι οποίες κατά το άρθρ. 3 του ίδιου νόμου πρέπει να εμπνέονται από τα ιδανικά της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της εθνικής ανεξαρτησίας, της ειρήνης και της φιλίας των λαών και να διέπονται από τις αρχές της αντικειμενικότητας, της πληρότητας και της επικαιρότητας, της πληροφόρησης και πολυφωνίας, αλλά και της καλής ποιότητας των εκπομπών, της διαφύλαξης της ποιότητας της ελληνικής γλώσσας, του σεβασμού της προσωπικότητας και του ιδιωτικού βίου του ατόμου, καθώς και της διαφύλαξης, προαγωγής και διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής παράδοσης⁵¹. Άξονες της όλης λειτουργικής δραστηριότητας του νέου φορέα ορίστηκε ότι αποτελούν η Ελληνική Τηλεόραση-1 (ΕΤ-1), η Ελληνική Τηλεόραση-2 (ΕΤ-2), η

⁵⁰ Η πρόβλεψη τόσο εποπτείας όσο και ελέγχου από το Κράτος αποτελεί νομικό παράδοξο, καθώς δεν μπορούν να υπάρχουν, αφού το Κράτος μπορεί είτε να ελέγχει είτε να εποπτεύει [Δ. Κόρσος, Τύπος και Ραδιοτηλεόραση (1989)² σ. 97].

⁵¹ Προσανατολισμένες στις αρχές αυτές είναι και οι περιορισμοί στη διαφήμιση μέσω της ΕΡΤ-ΑΕ, η οποία κατά το αυτό **άρθρ. 3§8** του **ν. 1730/1987** μπορεί ν' αρνηθεί τη μετάδοση οποιασδήποτε διαφήμισης και οφείλει να μη μεταδίδει διαφημίσεις οι οποίες: α. είναι αντίθετες με το σκοπό και τις γενικές αρχές της και ιδίως με τις αρχές του σεβασμού της προσωπικότητας της γυναίκας, της προστασίας των εύλογων συμφερόντων και της ευαισθησίας της νέας γενιάς, καθώς και του σεβασμού της πολιτιστικής κληρονομιάς και παράδοσης της χώρας, β. περιέχουν στοιχεία βίας που μπορούν να επιδράσουν βλαπτικά στην προσωπικότητα του ατόμου, γ. είναι παραπλανητικές και δ. είναι κακότεχνες ή αντιαισθητικές.

Ελληνική Ραδιοφωνία (ΕΡΑ), το Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων και η Εταιρεία Παραγωγής και Εμπορίας Εκπομπών και Προγραμμάτων Ραδιοτηλεόρασης ΕΡΤ-ΑΕ, ενώ προβλέφτηκε και η ίδρυση της Ελληνικής Τηλεόρασης-3 (ΕΤ-3), η οποία άρχισε να εκπέμπει την 1.9.1988 από τη Θεσσαλονίκη. Το πρόγραμμά της αφορούσε κυρίως τη Βόρεια Ελλάδα και για πολλά χρόνια είχε χαμηλές τηλεθεάσεις⁵². Στις 20.10.1997 η ΕΤ-1 μετονομάστηκε σε Νέα Ελληνική Τηλεόραση (ΝΕΤ) και το πρόγραμμά της προσέλαβε ενημερωτικό χαρακτήρα, ενώ η ΕΤ-2 μετονομάστηκε σε ΕΤ-1 και μετατράπηκε σε ψυχαγωγικό και πολιτιστικό κανάλι⁵³.

18. Με το ν. 1730/1987 επιβεβαιώθηκε το υπέρ του Κράτους μονοπωλιακό καθεστώς λειτουργίας της Ρ/Τ και σχετικά ορίστηκε με το άρθρ. 2§2 του νόμου αυτού ότι στην ΕΡΤ-Α.Ε. εκχωρείται από το Κράτος το αποκλειστικό προνόμιο για την πραγματοποίηση ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών εθνικής εμβελείας, που είναι αναπαλλοτρίωτο και περιλαμβάνει ιδίως την εκπομπή κάθε είδους ήχων και εικόνων από οποιοδήποτε σημείο του εδάφους, της θάλασσας και του αέρα της Χώρας, με τις μεθόδους της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης. Ωστόσο, το κρατικό μονοπώλιο περιορίστηκε με το ίδιο άρθρο, αφού επιτράπηκε σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, σε φυσικά πρόσωπα ελληνικής ιθαγένειας και σε νομικά πρόσωπα ελεγχόμενα από Έλληνες πολίτες η ίδρυση και η λειτουργία ραδιοφωνικών σταθμών τοπικής μόνο ισχύος, ύστερα από διοικητική άδεια, χορηγούμενη αυτοτελώς από τον Υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης, δηλαδή όχι κατόπιν διαγωνιστικής διαδικασίας⁵⁴. Η διάρκεια της άδειας ορίστηκε μέχρι δυο χρόνια, με δυνατότητα πάντως ανανέωσης, για την οποία εξετάζονται ιδίως η τεχνική αρτιότητα του σταθμού, η πληρότητα και η ποιότητα του προγράμματός του, η αντιπροσωπευτικότητα και η συλλογικότητα των οργάνων διοίκησης και διεύθυνσής του, αλλά και των πνευματικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δυνάμεων που συμβάλλουν εν τέλει στη διαμόρφωση του προγράμματός του, το οποίο πρέπει να έχει τοπικό

⁵² Ρόη Παναγιωτοπούλου, Η τηλεόραση εκτός των τειχών (2004) σ. 112.

⁵³ Βλ. σχετικά την απόφαση **23732/Ε1/27.11.1997** των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Τύπου και ΜΜΕ· **ΟΛΣΤΕ 1901/2014**, ΔιΜΕΕ2014.260 = Αρμ 2014.1202.

⁵⁴ Η εξέλιξη αυτή υπήρξε σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της πίεσης για την ίδρυση δημοτικών ρ/φ σταθμών που άσκησαν από το 1986 οι τότε Δήμαρχοι της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και του Πειραιά [**Μαρίνα Ρήγου**, Η πορεία της ιδιωτικής ραδιοφωνίας στην Ελλάδα (2010) σ. 47].

χαρακτήρα, όπως τοπικός πρέπει να είναι και ο χαρακτήρας των διαφημιστικών μηνυμάτων. Λεπτομερέστερα οι προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας των τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών ρυθμίστηκαν από το π.δ/γμα 25/1988, με έμφαση στην τήρηση των βασικών αρχών και των κανόνων λειτουργίας που ισχύουν για τα κρατικά ΜΜΕ⁵⁵, χωρίς, ωστόσο, να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά και με πληρότητα το όλο ζήτημα των ιδιωτικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, ενώ έλλειμμα αντιπροσωπευτικότητας διαπιστώνεται ως προς τη σύνθεση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΡΤ-ΑΕ, αφού αυτό ήταν εξ ορισμού, κατά το άρθρ. 8 του ν. 1730/1987, υποχείριο του Υπουργού Προεδρίας της Κυβέρνησης. Μπορεί έτσι να υποστηριχθεί ότι ο νόμος αυτός δεν προσέφερε τα προσδοκώμενα στο κεφάλαιο της Ρ/Τ⁵⁶.

19. Με το άρθρ. 4 του ν. 1866/1989 επιτράπηκε η αδειοδότηση και τηλεοπτικών σταθμών τοπικής ισχύος, χωρίς επίσης διαγωνιστική διαδικασία. Η άδεια χορηγείται κατά το άρθρο αυτό ύστερα από κοινή απόφαση των (συν)αρμόδιων υπουργών και γνώμη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) σε ανώνυμες εταιρείες ή ΟΤΑ και για την παραχώρησή της ειδικά σε ανώνυμη εταιρεία προβλέπει το άρθρ. 5 του ίδιου νόμου τη σύναψη μεταξύ αυτής και του Ελληνικού Δημοσίου έγγραφης σύμβασης, στην οποία περιέχονται οι όροι και οι υποχρεώσεις της παραχώρησης, σύμφωνα και με τα διαλαμβανόμενα στο άρθρ. 6 του αυτού νόμου. Η άδεια είναι επταετούς διάρκειας με δυνατότητα ανανέωσης⁵⁷ και ανακαλείται κατά τα οριζόμενα στο άρθρ. 10 του νόμου, αυτοδικαίως μεν αν μέσα σε εννέα μήνες από τη χορήγησή της δεν καταρτιστεί η προβλεπόμενη σύμβαση, με αιτιολογημένη δε απόφαση του Υπουργού Προεδρίας της Κυβέρνησης μετά από σύμφωνη γνώμη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων του νόμου, των όρων της σύμβασης ή των τεχνικών υποχρεώσεων που έχουν καθορισθεί από το Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών ή των αρχών της

⁵⁵ Κατά το **άρθρ. 152** του **π.δ/τος 25/1988**, οι άδειες χορηγούνται προς το δημόσιο συμφέρον και η χρήση τους συνιστά δημόσια λειτουργία.

⁵⁶ **Δ. Κόρσος**, Τύπος και Ραδιοτηλεόραση (1989)² σ. 109-115.

⁵⁷ Με το άρθρ. **154** του **ν. 2173/1993**, που προσέθεσε **παρ. 10** στο **άρθρ. 3** του **ν. 1866/1989**, ορίστηκε ότι οι άδειες που μέχρι τότε είχαν χορηγηθεί, ισχύουν και μετά την πάροδο του χρόνου ισχύος τους, εφόσον υποβλήθηκε αίτηση ανανέωσης, παύουν δε να ισχύουν, εάν η αίτηση ανανέωσης απορριφθεί ρητά από τη Διοίκηση.

δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Με προσθήκη στο άρθρ. 4 του ν. 1886/1989, που έγινε με το άρθρ. 85§4 του ν. 1943/1991, επιτράπηκε μεταγενέστερα, ύστερα από ειδική προς τούτο άδεια, η τεχνική δικτύωση τοπικών τηλεοπτικών σταθμών για την απόκτηση εθνικής εμβέλειας.

20. Το καθυστερημένο άνοιγμα της Ρ/Τ στον ιδιωτικό τομέα δεν απέτρεψε ωστόσο τη λειτουργία προηγουμένως ραδιοφωνικών κυρίως σταθμών χωρίς άδεια, που είναι γνωστοί ως «πειρατικοί» ραδιοφωνικοί σταθμοί. Οι σταθμοί αυτοί, που άρχισαν να εμφανίζονται σταδιακά από το 1960, είχαν την έδρα τους στην Αθήνα, αλλά και σε άλλες πόλεις, ήταν μικρής εμβέλειας στα μεσαία κύματα και αργότερα και στα FM και μετέδιδαν πολλή μουσική με αφιερώσεις, ενώ ανύπαρκτο σχεδόν ήταν το ενημερωτικό ή ειδησεογραφικό πρόγραμμα. Υπολογίζεται ότι μεταξύ 1960 - 1980 υπήρξαν 5.000 - 7.000 ραδιοπειρατές παρά τις συνεχείς σε βάρος τους διώξεις των Αρχών⁵⁸ και μάλιστα το φαινόμενο εντάθηκε τη δεκαετία του 1980, οπότε άρχισαν να εμφανίζονται πειρατικοί σταθμοί με μονιμότερο πρόγραμμα. Με τη δημοσίευση όμως του ν. 1730/1987, που επέτρεψε την αδειοδότηση ραδιοφωνικών σταθμών τοπικής έστω ισχύος, το φαινόμενο των ραδιοπειρατών σταδιακά ατόνησε και τελικά εξαφανίστηκε. Στη θέση τους ιδρύθηκαν και άρχισαν να λειτουργούν οι αδειοδοτημένοι δημοτικοί⁵⁹ και ιδιωτικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί, που εκτόπισαν τους κρατικούς σε ακροαματικότητα και κατ' επέκταση και σε διαφημιστικό μερίδιο, το οποίο όμως συγκριτικά με αυτό του Τύπου και της τηλεόρασης ήταν και παρέμεινε μικρότερο, γεγονός που προκάλεσε και προκαλεί προβλήματα βιωσιμότητας στους ρ/φ σταθμούς. Αρχικά τα δημοτικά ραδιόφωνα είχαν μεγαλύτερη ακροαματικότητα από αυτή των ιδιωτικών, με πρόγραμμα που έδινε έμφαση στην ενημέρωση, αργότερα όμως επικράτησαν οι ιδιωτικοί ρ/φ σταθμοί, που διέθεταν καλλίτερο εξοπλισμό, είχαν μεγαλύτερη χρηματοδότηση και εξέπεμπαν πρόγραμμα περισσότερο ψυχαγωγικό και άρα περισσότερο εμπορικό. Η πρώτη αυτή περίοδος ιδιωτικοποίησης της ραδιοφωνίας (1987-1994),

⁵⁸ Μαρίνα Ρήγου, Η πορεία της ιδιωτικής ραδιοφωνίας στην Ελλάδα (2010) σ. 45.

⁵⁹ Ο πρώτος νόμιμος δημοτικός ρ/φ σταθμός ήταν ο **ΑΘΗΝΑ 9,84** που εξέπεμψε στις 31.5.1987 και ακολούθησαν το **ΚΑΝΑΛΙ-1**, στον Πειραιά, στις 26.6.1987 και ο **FM-100**, στη Θεσσαλονίκη, τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ενώ ο πρώτος διαδημοτικός ρ/φ σταθμός ήταν ο **ΔΙΑΥΛΟΣ-10**.

οπότε και λειτούργησε πλήθος νόμιμων αλλά και ημινόμιμων ρ/φ σταθμών, χαρακτηρίζεται ως η άνοιξη της ραδιοφωνίας⁶⁰. Την άνοιξη της ραδιοφωνίας διαδέχτηκε μια περίοδος πειραματισμών, κατά την οποία η ποιότητα των προγραμμάτων υποβαθμίστηκε και υποχώρησαν σημαντικά οι ακροαματικότητες, ενώ μειώθηκε σε πανελλήνια κλίμακα και ο αριθμός των ραδιοφωνικών σταθμών. Σταδιακά και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1990 αποδυναμώθηκε ο ενημερωτικός ρόλος των ραδιοφώνων προς όφελος των ψυχαγωγικών προγραμμάτων. Στην ψυχαγωγία και λιγότερο στην ενημέρωση επενδύουν λόγω κόστους και οι περιφερειακοί ραδιοσταθμοί, πολλοί από τους οποίους συνδέονται για μερικές ώρες κάθε ημέρα με μεγάλους αθηναϊκούς σταθμούς και αναμεταδίδουν το πρόγραμμά τους.

21. Παράλληλα με τη λειτουργία πειραματικών ραδιοφωνικών σταθμών παρατηρείται η λειτουργία ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών και πριν ήδη από το ν. 1866/1989⁶¹, με βάση τον οποίο αδειοδοτήθηκαν στη συνέχεια και λειτούργησαν με προσωρινές άδειες διάρκειας επτά ετών οι τηλεοπτικοί σταθμοί Mega Channel, ANT-1 και Κανάλι 29⁶². Όμως και μετά το νόμο αυτό πολλοί ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί λειτούργησαν χωρίς άδεια, δηλαδή αυθαίρετα⁶³. Σχεδόν ταυτόχρονα με τα ιδιωτικά τηλεοπτικά δίκτυα που εξέπεμπαν πρόγραμμα από την Αθήνα, εμφανίστηκαν και τηλεοπτικοί σταθμοί στην περιφέρεια, με πρώτο τον TRT στον Βόλο, στο τέλος του έτους 1989⁶⁴. Οι περιφερειακοί αυτοί τηλεοπτικοί σταθμοί είχαν την έδρα τους σε μεγάλα αστικά κέντρα και το πρόγραμμά τους αφορούσε κυρίως εκπομπές τοπικής επικαιρότητας και αθλητικού ενδιαφέροντος, ενώ μεγάλο μέρος καταλάμβαναν οι ξένες ταινίες, χαμηλού συνήθως κόστους, ποιότητας

⁶⁰ Το έτος 1994 υπολογίζεται ότι σε όλη την Ελλάδα λειτουργούσαν **1.200** ρ/φ σταθμοί.

⁶¹ Τον Οκτώβριο του 1988 άρχισε να λειτουργεί στον Πειραιά το συνδρομητικό κανάλι **TV Plus**, που μετέδιδε μόνον ταινίες, ενώ από το τέλος του 1988 άρχισε να εκπέμπει στη Θεσσαλονίκη και το κανάλι **TV 100**, η λειτουργία του οποίου συνοδεύτηκε από επεισόδια και δικαστικές διαμάχες [**Στάθης Βαλούκος**, Ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης (2008) σ. 128, 136].

⁶² Το **Mega Channel** άρχισε να εκπέμπει στις 20.11.1989, λίγο αργότερα εξέπεμψε το **Κανάλι 29**, ενώ ο **ANT-1** άρχισε τις εκπομπές του στις 31.12.1989.

⁶³ Η λειτουργία τηλεοπτικού σταθμού χωρίς άδεια, δεν αποτελεί νόμιμο λόγο χορήγησης άδειας κατά το ν. 1866/1989, έστω και αν η Διοίκηση ανέχθηκε ή και υποβοήθησε με την πρακτική της την ίδρυση και λειτουργία του (**ΟλστΕ 3839/1997**, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· **ΣτΕ 560/2012**, ΔιΜΕΕ 2012.94).

⁶⁴ Το 1993 ήταν ήδη 153 και μεγάλος ήταν ο αριθμός τους και την επόμενη δεκαετία, παρόλο που ενδιάμεσα υπήρξαν εξαγορές, συγχωνεύσεις και διακοπές λειτουργίας [**Ρόη Παναγιωτοπούλου**, Η τηλεόραση εκτός των τειχών (2004) σ. 74,105,124].

και αισθητικής, καθώς και οι τηλεπωλήσεις. Νέες άδειες, διάρκειας επίσης επτά ετών, για συνολικά δώδεκα τηλεοπτικούς σταθμούς, οκτώ εθνικής και τέσσερις τοπικής εμβέλειας, δόθηκαν το έτος 1993⁶⁵. Η ιδιωτική τηλεόραση μείωσε με το ξεκίνημα της λειτουργίας της κατά πολύ την επιρροή της δημόσιας τηλεόρασης, που έχασε σε τηλεθέαση, σε έσοδα από διαφημίσεις⁶⁶, αλλά και σε προσωπικό, που μετακινήθηκε στα ιδιωτικά δίκτυα, λόγω ευνοϊκότερων εκεί αμοιβών και συνθηκών εργασίας⁶⁷. Όμως, η ποιότητα των προγραμμάτων της δεν ήταν πάντοτε η αναμενόμενη και σε αντίθεση με τα δημόσια δίκτυα, που έδιναν και δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στα θέματα πολιτισμού και εκπαίδευσης, τα ιδιωτικά δίκτυα επένδυσαν κυρίως στους τομείς της ενημέρωσης και της ψυχαγωγίας⁶⁸ και λιγότερο στον τομέα της εκπαίδευσης⁶⁹, ενώ στον ειδησεογραφικό τομέα κυρίαρχα από την αρχή ήταν τα κοινωνικά και πολιτικά θέματα⁷⁰ και έντονος υπήρξε ο ανταγωνισμός των μεγάλων ιδίως καναλιών στο κυνήγι της επικαιρότητας⁷¹. Η διαχείριση πολιτικών θεμάτων από την τηλεόραση την κατέστησε σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού και ο ρόλος της σταδιακά μετά το 1981 όλο και μεγάλωνε⁷²,

⁶⁵ Πρόκειται για τους τηλεοπτικούς σταθμούς **ANT-1, NEW CHANNEL, ΚΑΝΑΛΙ 29, ΝΕΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, SEVEN-X, TV-100, ΤΗΛΕΩΡΑ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ TV, TELECITY, MEGA CANNEL, SKY** και **902**.

⁶⁶ Τα ιδιωτικά κανάλια διεύρυναν κατά πολύ τη διαφημιστική αγορά και έφεραν την τηλεόραση στην πρώτη θέση ανάμεσα στα άλλα μέσα ως προς τη δαπάνη, καταστρατηγώντας συχνά τους κανόνες που καθιερώθηκαν για τον αριθμό και τη συχνότητα των διαφημίσεων (για παράδειγμα δεν μπορούν να διακοπούν τα δελτία ειδήσεων), με αποτέλεσμα να πληρώνουν πρόστιμα για υπέρβαση χρόνου και για γκρίζα διαφήμιση.

⁶⁷ **Στάθης Βαλούκος**, Ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης (2008) σ. 164.

⁶⁸ Οι τηλεοπτικές σειρές μυθοπλασίας έχουν κεντρική θέση στα προγράμματα της τηλεόρασης ήδη από την ίδρυσή της, για τις ανάγκες της οποίας παρήχθησαν στη διαδρομή του χρόνου εκατοντάδες σίριαλς, τηλεταινίες και θεατρικά έργα, που εκτόπισαν σταδιακά και το video ως κυρίαρχη μορφή ψυχαγωγίας τη δεκαετία του 1980.

⁶⁹ Η εκπαιδευτική τηλεόραση άρχισε να εκπέμπει στις 12.8.1977 από τα δημόσια δίκτυα, με στόχο να περιορίσει το ποσοστό αναλφαβητισμού που ήταν τότε 20% [**Γιώργος Κάρτερ**, Ελληνική ραδιοφωνία τηλεόραση (2004) σ.47].

⁷⁰ Από το 1981, διευρύνθηκε η θεματολογία πάνω στο τρίπτυχο «**σοσιαλισμός - επαρχία - γυναίκες**» και κάλυψε σε κοινωνική βάση ακόμα και πολιτικά ζητήματα της πρόσφατης ιστορίας, όπως τα Λαυρεωτικά, ενώ νέες σειρές άρχισαν να γυρίζονται με κινηματογραφική αισθητική και έγιναν περισσότερο ρεαλιστικές, αγγίζοντας ζητήματα που έως τότε απέφευγαν, όπως τα ναρκωτικά και τη βία [**Στάθης Βαλούκος**, Ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης (2008) σ. 105· **Γιώργος Δάμπασης**, Την εποχή της τηλεόρασης (2002) σ. 179].

⁷¹ Στις 15.10.1994 άρχισε να εκπέμπει το πρώτο συνδρομητικό δίκτυο, το **Filmnet**, σε συχνότητες που μίσθωσε από την ΕΡΤ και με πρόγραμμα που επικεντρωνόταν στις ταινίες πρώτης προβολής και στα αθλητικά, ενώ από ψηφιακή δορυφορική πλατφόρμα άρχισε στις 16.11.1999 να εκπέμπει η **Nova**, την οποία στο χώρο των συνδρομητικών δικτύων ανταγωνίζεται ήδη η **Cosmote TV**.

⁷² **Ρόη Παναγιωτοπούλου**, Η τηλεόραση εκτός των τειχών (2004) σ. 9.

ώστε αυτή να αποτελέσει έκτοτε κομμάτι της πολιτικής ζωής⁷³. Ωστόσο, η διαχείριση των πολιτικών θεμάτων από την τηλεόραση δεν υπήρξε πάντοτε αντικειμενική. Βέβαια η ενημέρωση την περίοδο της μεταπολίτευσης έγινε περισσότερο ελεύθερη, διατηρήθηκε όμως ο κρατικός έλεγχος και η χειραγώγηση των δημόσιων δικτύων από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, που επιδίωκαν αυτά να είναι συγκριτικά λιγότερο διαθέσιμα στον εκτός της κυβέρνησης πολιτικό χώρο⁷⁴, ενώ τα ιδιωτικά δίκτυα φρόντιζαν, αν όχι να προβάλλουν, τουλάχιστον να μην βλάπτουν τα επιχειρηματικά ή άλλα συμφέροντα των ιδιοκτητών τους⁷⁵.

δ. Ο ρυθμιστικός της ιδιωτικής Ρ/Τ ν. 2328/1995 και οι ατελέσφορες ρυθμίσεις αδειοδότησης.

22. Το καθεστώς αδειοδότησης ιδιωτικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών με τους ν. 1730/1987 και 1866/1989 ήταν μάλλον ατελές και περιοριστικό και δεν μπόρεσε να εμποδίσει την χωρίς άδεια λειτουργία ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. Μάλιστα ούτε η αδειοδότηση του έτους 1993 ολοκληρώθηκε, αφού ουδέποτε καταρτίστηκαν με τους αδειοδοτημένους τηλεοπτικούς σταθμούς⁷⁶ οι προβλεπόμενες στο ν. 1866/1989 συμβάσεις παραχώρησης και πάντως εξ αιτίας της έλλειψης αυτής οι άδειες ανακλήθηκαν αυτοδικαίως, κατά τη σχετική πρόβλεψη του ίδιου νόμου, εννέα μήνες μετά τη χορήγησή τους. Το Ρ/Τ τοπίο παρέμεινε έτσι άναρχο και ανάγκασε το νομοθέτη σε νέα επέμβαση, καταρτίζοντας τη φορά αυτή το ν. 2328/1995, με τον οποίο θέσπισε ένα λεπτομερέστερο σύστημα χορήγησης διοικητικών αδειών ίδρυσης και λειτουργίας ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών. Σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του νόμου αυτού, οι άδειες για την ίδρυση, εγκατάσταση και λειτουργία ιδιωτικών ρ/φ ή τηλεοπτικών σταθμών χορηγούνται για την

⁷³ Μέχρι το έτος 1989 στα κόμματα δινόταν αναλογικά χρόνος στην δημόσια τηλεόραση κατά την προεκλογική περίοδο για να αναπτύξουν τις απόψεις τους και οι προεκλογικές συγκεντρώσεις τους μεταδίδονταν από τα δημόσια κανάλια, ενώ αργότερα έμμεση πολιτική διαφήμιση αποτέλεσαν τα τηλεπαράθυρα και τα debates, που πολλαπλασιάστηκαν με την έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης.

⁷⁴ Η νίκη του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του 1981 συνοδεύτηκε από προσδοκίες για μεγάλες αλλαγές στην τηλεόραση που τελικά δεν υλοποιήθηκαν και αντίθετα η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από λαϊκισμό και παρεμβατικότητα, με κυρίαρχη την τάση υπερπροβολής από τα κανάλια της κυβερνητικής δραστηριότητας [Στέλιος Παπαθανασόπουλος, Η τηλεόραση στον κόσμο. (1994) σ. 242-243· Μαρία Κομνηνού, Από την αγορά στο θέαμα (2001) σ. 177· Στάθης Βαλούκος, Ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης (2008) σ. 101].

⁷⁵ Μέχρι και σήμερα τα μεγάλα ιδιωτικά δίκτυα στηρίζονται κυρίως σε εκδοτικά και επιχειρηματικά συμφέροντα, χωρίς μεγάλη συμμετοχή ξένων κεφαλαίων.

⁷⁶ Βλ. τους σταθμούς αυτούς στη σημείωση 65.

εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος με απόφαση του Υπουργού Τύπου και ΜΜΕ ύστερα από σύμφωνη γνώμη του ΕΣΡ, είναι διάρκειας τεσσάρων ετών⁷⁷ με δυνατότητα ανανέωσης, η χρήση τους συνιστά δημόσια λειτουργία και διακρίνονται σε εθνικής, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας. Οι δικαιούμενοι άδειας καθορίζονται στα άρθρ. 1§8 και 6§5 του νόμου και οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να υποβάλουν αίτηση μέσα σε αποκλειστική προθεσμία ενός μηνός από τη δημοσίευση της υπουργικής προκήρυξης που καθορίζει των αριθμό των αδειών στις διαθέσιμες ραδιοσυχνότητες. Οι αιτήσεις αξιολογούνται με σύστημα μορίων από το ΕΣΡ κατά τα διαλαμβανόμενα στο νόμο κριτήρια και οι αδειοδοτούμενοι σταθμοί υποχρεούνται να μεριμνούν για την ποιότητα του προγράμματός τους, την αντικειμενική ενημέρωση, τη διασφάλιση της πολυφωνίας και την προαγωγή του πολιτισμού με τη μετάδοση εκπομπών λόγου και τέχνης, οι οποίες πρέπει να διέπονται από τις αρχές και τους κανόνες εκπομπών και διαφημίσεων που ισχύουν για τις εκπομπές της ΕΡΤ-ΑΕ. Ο νόμος έλαβε πρόνοια και για τους τηλεοπτικούς σταθμούς των οποίων η αδειοδότηση δεν ολοκληρώθηκε στο πλαίσιο του ν. 1866/1989 και οι οποίοι λειτουργούσαν χωρίς άδεια, ορίζοντας με τη μεταβατική διάταξη του άρθρ. 5§1 ότι άδειες που χορηγήθηκαν σε ανώνυμες εταιρείες ή δημοτικές επιχειρήσεις κατά το άρθρο 4 του ν. 1866/1989 εξακολουθούν να ισχύουν για διάστημα ενός έτους από την έναρξη ισχύος του ν. 2328/1995⁷⁸. Η παράταση τελούσε υπό τον όρο της συνδρομής των προϋποθέσεων και των κριτηρίων των άρθρ. 1 και 2 του ν. 2328/1995⁷⁹, με δυνατότητα ανανέωσης των αδειών κατά την προβλεπόμενη στο άρθρ. 2 του νόμου αυτού διαδικασία.

23. Η μεταβατική και προσωρινή αυτή κατάσταση συνεχίστηκε σχεδόν επί εικοσαετία με σειρά όμοιων κατά βάση διατάξεων. Έτσι το προβλεπόμενο στο άρθρ. 7§11 του ν. 2328/1995 τετραετές διάστημα ισχύος των αδειών λειτουργίας των ρ/φ σταθμών παρατάθηκε για τους

⁷⁷ Με το **άρθρ.23§1 ν. 3166/2003** η διάρκεια της ισχύος των αδειών ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών εθνικής εμβέλειας ορίστηκε σε πέντε έτη.

⁷⁸ Ωστόσο, όταν δημοσιεύτηκε ο **ν. 2328/1995**, στις 3.8.1995, δεν υπήρχαν άδειες σε ισχύ, ώστε να εξακολουθήσουν να ισχύουν, αφού οι σχετικές άδειες, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι είχε ολοκληρωθεί η διαδικασία χορήγησής τους, παρόλο που δεν είχαν καταρτισθεί συμβάσεις παραχώρησης, είχαν για το λόγο αυτό οπωσδήποτε αυτοδικαίως ανακληθεί, οπότε πρόκειται στην ουσία για αναδρομική ισχυροποίηση αδειών αυτών.

⁷⁹ **ΣτΕ 2116/2014**, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

ρ/φ σταθμούς του Νομού Αττικής μέχρι τις 30.11.2005 με το άρθρ. 12§29εδ(α) του ν. 3310/2005 και ακολούθως με το άρθρ. 15§7εδ(α) του ν. 3592/2007, που όρισε ότι το διάστημα αυτό παρατείνεται αφότου έληξε μέχρι την έκδοση νέας προκήρυξης για τη χορήγηση αδειών. Αντίστοιχα ορίστηκε με το άρθρ. 4 του ν. 2438/1996 ότι από τη δημοσίευσή του παρατείνεται (αναδρομικώς) η ισχύς των αδειών τηλεοπτικών σταθμών του άρθρ. 5§1 του ν. 2328/1995 για εννέα μήνες. Οι άδειες αυτές παρατάθηκαν ξανά με το άρθρ. 17§3 του ν. 2644/1998 μέχρι την έκδοση των αδειών που προκηρύχθηκαν με τις υπ' αριθ. 4715/1/27.2.1998 και 4775/1/3.3.1998 αποφάσεις του Υπουργού Τύπου και ΜΜΕ⁸⁰. Οι σχετικές όμως διαδικασίες δεν ολοκληρώθηκαν⁸¹, οπότε ορίστηκε με το άρθρ. 7§2 του ν. 3021/2002, που τροποποίησε την παρ. 3 του άρθρ. 17 του ν. 2644/1998, ότι οι αυτές άδειες εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι την πρώτη εφαρμογή του άρθρ. 2§1 του ν. 2328/1995 αναφορικά με την έκδοση αδειών λειτουργίας για την αντίστοιχη γεωγραφική περιοχή. Με το άρθρ. 19 του ν. 3051/2002 οι σχετικές διαδικασίες καταργήθηκαν και ορίστηκε ότι οι τηλεοπτικοί σταθμοί περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας, οι οποίοι κατά την έναρξη της ισχύος του νόμου θεωρούνται ως νομίμως λειτουργούντες, σύμφωνα με το άρθρ. 17 παρ. 1 του ν. 2644/1998, εξακολουθούν να θεωρούνται ως νομίμως λειτουργούντες μέχρι την πρώτη επίσης εφαρμογή του άρθρ. 2§1 του ν. 2328/1995. Έτσι όμως παρατάθηκε το καθεστώς λειτουργίας των τηλεοπτικών αυτών σταθμών για αόριστο χρόνο, αφού με το άρθρ. 19§2 του ν. 3051/2002 καταργήθηκαν οι διαγωνιστικές διαδικασίες που βρίσκονταν σε εξέλιξη, χωρίς όμως να προκηρυχθούν νέες διαδικασίες και χωρίς να τάσσεται στη Διοίκηση εύλογη προθεσμία, μέσα στην οποία θα έπρεπε να έχει ολοκληρώσει την αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών περιφερειακής και τοπικής

⁸⁰ Με το ν. 2644/1998 ρυθμίστηκε, κατά τα λοιπά, η παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών και ειδικότερα ορίστηκε με το άρθρ. 1 ότι η παροχή των υπηρεσιών αυτών υπάγεται σύμφωνα με το άρθρ. 15 του Συντάγματος στον άμεσο έλεγχο του Κράτους, συνιστά δημόσια λειτουργία και προϋποθέτει άδεια και σύναψη σύμβασης παραχώρησης με το Δημόσιο, η δε άδεια, η οποία αρχικά εχορηγείτο με απόφαση του Υπουργού Τύπου και ΜΜΕ ύστερα από σύμφωνη γνώμη του ΕΣΡ, ήδη χορηγείται με απόφαση του ΕΣΡ (άρθρ. 55§4 ν. 4472/2017).

⁸¹ Το ΕΣΡ με την υπ' αριθ. 195/157/28.3.2002 απόφαση απέρριψε τις αιτήσεις για χορήγηση άδειας λειτουργίας στους τηλεοπτικούς σταθμούς 902 Αριστερά, ALPHA, ALTER, ATENNA, MEGA CHANNEL, NEW TEMPO, SEVEN, STAR CHANNEL, MAKEΔONIA TV και TELECITY, επειδή δεν είχαν τις νόμιμες προϋποθέσεις.

εμβέλεια, δηλαδή παρατάθηκε αορίστως η λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών που ιδρύθηκαν παράνομα⁸². Ακολουθώντας εκδόθηκε το π.δ/γμα 234/2003 αναφορικά με τους όρους και τις προϋποθέσεις χορήγησης αδειών ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών ελεύθερης λήψης, στο πλαίσιο του οποίου και του άρθρ. 2 του ν. 2328/1995 εκδόθηκαν από το ΕΣΡ, που απέκτησε με το ν. 3051/2002 την αποφασιστική αρμοδιότητα έκδοσης των προκηρύξεων για τις διαδικασίες αδειοδότησης ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, σχετικές προκηρύξεις για την χορήγηση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών εθνικής, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας. Οι διαδικασίες αδειοδότησης, που κινήθηκαν με τις προκηρύξεις αυτές, επίσης δεν ολοκληρώθηκαν. Επακολούθησε η δημοσίευση του ν. 3444/2006, που όρισε με το άρθρ. 15§7εδ(β) ότι οι προκηρύξεις για τη χορήγηση τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών αδειών θα έπρεπε να εκδοθούν μέχρι τις 30.6.2006. Η προθεσμία αυτή παρατάθηκε με το άρθρ. 9§2εδ(β) του ν. 3458/2007 μέχρι τις 30.6.2007 και στη συνέχεια με το άρθρ. 20§5 του ν. 3592/2007 μέχρι τις 31.12.2007⁸³, με το άρθρο δεύτερο παρ. 1 του ν. 3640/2008 μέχρι τις 31.10.2008, με το άρθρ. 9 του ν. 3723/2008 μέχρι τις 30.6.2009, με το άρθρ. 37 του ν. 3779/2009 μέχρι τις 31.12.2009, με το άρθρ. 29§4 του ν. 3838/2010 μέχρι τις 31.12.2010 και με το άρθρ. 49§8 του ν. 3905/2010 μέχρι τις 31.12.2011. Η αυτή προθεσμία παρατάθηκε για τους ραδιοφωνικούς ειδικότερα σταθμούς μέχρι τις 31.12.2012 με το άρθρ. 8§4 του ν. 4038/2012, μέχρι τις 31.12.2013 με το άρθρ. 17 του ν. 4208/2013, μέχρι τις 31.12.2014 με το άρθρο έκτο παρ. 4 του ν. 4279/2014 και τέλος μέχρι τις 31.12.2015

⁸² Η ανοχή για αόριστο χρόνο της λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών που ιδρύθηκαν παράνομα δεν είναι συνταγματικά ανεκτή και συνεπώς είναι ανίσχυρη η διάταξη του **άρθρ. 19§3** του **ν. 3051/2002** που την επιτρέπει, αφού αφενός μεν αντιβαίνει προς τη θεμελιώδη συνταγματική αρχή του Κράτους Δικαίου, από την οποία απορρέει η υποχρέωση του Κράτους να εγγυάται υπέρ των πολιτών την πιστή εφαρμογή του νόμου και να προασπίζει τα δημόσια αγαθά, δημόσιο δε αγαθό αποτελούν και οι αριθμητικά περιορισμένες ραδιοσυχνότητες, των οποίων η αυθαίρετη χρήση συνιστά επομένως προσβολή δημόσιου αγαθού, αφετέρου δε αντιβαίνει προς τη συνταγματική αρχή της ισότητας υπό την έννοια ότι τα πρόσωπα που απέφυγαν να ιδρύσουν αυθαίρετα τηλεοπτικό σταθμό περιέρχονται τελικώς σε μειονεκτική θέση έναντι εκείνων των προσώπων που ενήργησαν παρανόμως, ιδρύοντας χωρίς άδεια τηλεοπτικό σταθμό (**ΟΛΣτΕ 3578/2010**, ΔιΜΕΕ 2010.414· **ΣτΕ 560/2012**, ΔιΜΕΕ 2012.94· **ΣτΕ 996/2013**, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

⁸³ Ο **ν. 3592/2007** επέφερε σημαντικές τροποποιήσεις στο σύστημα αδειοδότησης των τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών σταθμών, όρισε δε με το **άρθρ. 5§7** ποιοι θεωρούνται ως νομίμως λειτουργούντες τηλεοπτικοί και ραδιοφωνικοί σταθμοί, ενώ ακολουθώντας το **άρθρ. 8§§1** και **2** του **ν. 4038/2012** όρισε ποιοι τηλεοπτικοί σταθμοί εθνικής και περιφερειακής εμβέλειας και με ποιους όρους συνέχισαν να λειτουργούν νομίμως.

με το άρθρ. 86§1 του ν. 4313/2014, ενώ για τα ίδια χρονικά διαστήματα παρατάθηκε διαδοχικά με τα άρθρ. 8§§1&2 του ν. 4038/2012, 18 του ν. 4208/2013, έκτου παρ. 3 του ν. 4279/2014 και 86§2 του ν. 4313/2014 η προθεσμία για την ολοκλήρωση της χορήγησης διοικητικής άδειας σε παρόχους περιεχομένου επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης.

24. Με το ν. 3592/2007 τέθηκε, εκτός άλλων, και το πλαίσιο της ψηφιακής παροχής ρ/τ υπηρεσιών, που επέφερε σημαντικές αλλαγές στη λειτουργία των ρ/τ σταθμών, αφού πλέον η παροχή ρ/τ υπηρεσιών μέσω επίγειας ψηφιακής τεχνολογίας με χρήση ραδιοσυχνοτήτων που έχουν χορηγηθεί για την εκπομπή ρ/τ σήματος προϋποθέτει πάροχο δικτύου και πάροχο περιεχομένου κατά τα οριζόμενα στο άρθρ. 13. Ειδικότερα στον πάροχο δικτύου χορηγούνται τα δικαιώματα χρήσης ραδιοσυχνοτήτων επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής από την Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων⁸⁴ κατόπιν διαγωνιστικής διαδικασίας με καθορισμό και καταβολή τιμήματος. Με τον τρόπο αυτό στους παρόχους περιεχομένου, δηλαδή στους τηλεοπτικούς σταθμούς, δεν παραχωρούνται πλέον συχνότητες, αλλά αυτές τις διαχειρίζεται αποκλειστικά ο πάροχος δικτύου. Αντίστοιχα, οι πάροχοι περιεχομένου που διαθέτουν νόμιμη άδεια, έχουν αξίωση για σύναψη σύμβασης με τον πάροχο δικτύου, ο οποίος αναλαμβάνει, μέσω της διαχείρισης των συχνοτήτων που του παραχωρήθηκαν, τη μεταφορά του σήματος του τηλεοπτικού σταθμού προς τους δέκτες (συσκευές τηλεόρασης)⁸⁵.

25. Η τακτική των συνεχών παρατάσεων της διαδικασίας αδειοδότησης των ιδιωτικών ρ/τ σταθμών, με την οποία παρακάμφθηκε επενειλημμένα η αποκλειστική αρμοδιότητα του ΕΣΡ για την παροχή άδειας σε ρ/φ και τηλεοπτικούς σταθμούς, στην οποία προστέθηκε με

⁸⁴ Με το ν. 2075/1992 ιδρύθηκε η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών (ΕΕΤ), η οποία με το άρθρ. 7§1 του ν. 2668/1998 μετονομάστηκε σε Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΕΕΤΤ). Ρυθμίσεις αναφορικά με την Επιτροπή αυτή περιλήφθηκαν διαδοχικά στους νόμους 2246/1994, 2867/2000, 3371/2005, 3431/2006. Ήδη ισχύει ο ν. 4070/2012.

⁸⁵ Κατόπιν διαγωνιστικής διαδικασίας, που διενεργήθηκε από την ΕΕΤΤ, παραχωρήθηκε στην DIGEA Α.Ε., με την από 7.2.2014 σύμβαση που καταρτίστηκε μεταξύ τους, το αποκλειστικό δικαίωμα χρήσης διαύλων για την ανάπτυξη δικτύων επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής για τη μετάδοση προγραμμάτων ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών εθνικής και περιφερειακής εμβέλειας, με τους οποίους, ακολούθως, η DIGEA Α.Ε. υπέγραψε συμβάσεις για τη μεταφορά του τηλεοπτικού τους σήματος.

το άρθρ. 19§1 του ν. 3051/2002 και η αρμοδιότητα για την έκδοση των σχετικών προκηρύξεων, οδηγεί στην πράξη στον περιορισμό της αντίστοιχης κανονιστικής αρμοδιότητας του ΕΣΡ και είναι εν τέλει καταχρηστική, αφού επιτυγχάνει να παρατείνει πέρα από κάθε εύλογο χρόνο τη λειτουργία χωρίς άδεια ρ/τ σταθμών που είτε ιδρύθηκαν από την αρχή χωρίς άδεια είτε έληξε η άδειά τους και λειτουργούν επομένως σε κάθε περίπτωση παράνομα μετά τις 31.12.2015. Έτσι όμως συντηρείται μια κατάσταση πλήρους ραδιοτηλεοπτικής ανομίας αντίθετα προς το άρθρ. 15§2 του Συντάγματος που καθιερώνει το καθεστώς υποχρεωτικής αδειοδότησης ως στοιχείο του άμεσου έλεγχου του Κράτους στη ραδιοτηλεόραση⁸⁶.

ε. Ιδιοκτησιακοί περιορισμοί και ο βασικός μέτοχος επιχείρησης ΜΜΕ.

26. Η πολιτεία με το ν. 2328/1995 θέλησε, μαζί με τα ζητήματα αδειοδότησης των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, να ρυθμίσει και ζητήματα του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των ΜΜΕ με στόχο να περιορίσει την κατοχή μέσων διαφορετικών τύπων ή πολλών του ίδιου τύπου, δηλαδή την οριζόντια και κάθετη συγκέντρωση περισσότερων μέσων, ορίζοντας με το άρθρ. 1§10 του νόμου αυτού ότι κάθε ανώνυμη εταιρεία, καθώς και κάθε επιχείρηση η οποία ανήκει σε Ο.Τ.Α. μπορεί να κατέχει μια μόνο άδεια ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού ή να μετέχει σε μια μόνο εταιρεία που κατέχει τέτοια άδεια, κάθε δε φυσικό ή νομικό πρόσωπο μπορεί να είναι μέτοχος σε μια μόνο εταιρεία που κατέχει άδεια ίδρυσης και λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι ποσοστού μόνον 25% του μετοχικού κεφαλαίου ή να είναι μέτοχος σε μια μόνο εταιρεία που μετέχει σε εταιρεία που κατέχει τέτοια άδεια και μέχρι του παραπάνω ποσοστού. Η ίδια απαγόρευση ισχύει κατά το ίδιο άρθρο και ως προς τις ιδιότητες του διαχειριστή, του μέλους οργάνου διοίκησης της εταιρείας, του διευθυντικού της στελέχους, καθώς και για οποιαδήποτε άλλη συναφή ιδιότητα, αλλά και για τη σύζυγο ή συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας σε ευθεία γραμμή απεριορίστως και εκ πλαγίου μέχρι και του τετάρτου βαθμού φυσικού προσώπου που μετέχει στις ως άνω εταιρείες, εφόσον τα πρόσωπα αυτά δεν διαθέτουν και δεν μπορούν να

⁸⁶ Βλ. και παραπάνω στη σημ. 41.

αποδείξουν την οικονομική και επιχειρηματική τους αυτοτέλεια σε σχέση με το συγγενή τους μέτοχο τηλεοπτικού σταθμού. Τα ίδια φυσικά και νομικά πρόσωπα, ορίζει στη συνέχεια το ίδιο άρθρο, ότι μπορούν να μετέχουν είτε σε επιχείρηση που κατέχει άδεια ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας τοπικού ραδιοφωνικού σταθμού ή σε επιχείρηση που μετέχει σε τέτοια επιχείρηση είτε σε επιχείρηση που εκδίδει ημερήσια ή εβδομαδιαία εφημερίδα πανελλήνιας κυκλοφορίας, όμως η συμμετοχή τους σε μέσα μαζικής ενημέρωσης που ανήκουν σε περισσότερες από δύο κατηγορίες (τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες) απαγορεύεται. Οι παραπάνω ρυθμίσεις διαφοροποιήθηκαν με το ν. 3592/2007, ο οποίος διατήρησε κατ' αρχήν με το άρθρ. 5 αυτού την απαγόρευση συγκέντρωσης υπό την έννοια του ελέγχου περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής, ορίζοντας ότι επιτρέπεται η συμμετοχή και με ποσοστό 100% σε επιχείρηση που κατέχει άδεια ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας ενός μόνον τηλεοπτικού σταθμού και ενός μόνον ραδιοφωνικού σταθμού, επέτρεψε όμως κατ' εξαίρεση τη συμμετοχή και σε άλλη επιχείρηση της αυτής μορφής, εφόσον δεν υφίσταται έλεγχος αυτής, εξειδικεύοντας ακολούθως τις περιπτώσεις ελέγχου⁸⁷.

27. Με το άρθρ. 4§1(δ) του ν. 2863/2000 ανατέθηκε στο ΕΣΡ η αρμοδιότητα του ελέγχου της τήρησης των κανόνων του ελεύθερου οικονομικού ανταγωνισμού στο πλαίσιο της δραστηριοποίησης των επιχειρηματικών φορέων στον ευρύτερο τομέα των ΜΜΕ. Η συγκέντρωση επιχειρήσεων επιδρά αρνητικά όχι μόνο στον οικονομικό ανταγωνισμό, αλλά και στον ανταγωνισμό των ιδεών στο επίπεδο του δημόσιου λόγου, με περαιτέρω συνέπεια να μειώνονται οι εγγυήσεις πλουραλισμού κατά τις ραδιοτηλεοπτικές δραστηριότητες. Ο ν. 3592/2007 οριοθετεί με το άρθρ. 3 ως έννοια την συγκέντρωση ελέγχου στην αγορά⁸⁸, καθορίζει τις προϋποθέσεις που αυτή οδηγεί σε δημιουργία δεσπόζουσας θέσης, απαγορεύει την κατάχρηση της

⁸⁷ Η συγκέντρωση επιχειρήσεων για την παροχή συνδρομητικών ρ/φ και τηλεοπτικών υπηρεσιών ρυθμίστηκε με το ν. 2644/1998 (άρθρ. 2), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρ. 20§4 του ν. 3592/2007.

⁸⁸ Ως συγκέντρωση ελέγχου στην αγορά νοείται κατά το ν. 3592/2007 το ποσοστό επιρροής του κοινού από τα μέσα ενημέρωσης σε συνάρτηση με την ιδιοκτησία ή τη συμμετοχή σε μέσα ενημέρωσης της αυτής ή και άλλης μορφής (τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες και περιοδικά) στη σχετική αγορά ή στις επιμέρους αγορές όπου δραστηριοποιείται το μέσο ή τα μέσα ενημέρωσης.

δεσπόζουσας αυτής θέσης, αλλά και τη σύμπραξη επιχειρήσεων, εφόσον διαπιστώνεται η κατοχή δεσπόζουσας απλώς θέσης σε μια ή περισσότερες από τις συμμετέχουσες στη σύμπραξη επιχειρήσεις ή όταν με τη συγκέντρωση αποκτάται η παραπάνω δεσπόζουσα θέση, αναθέτοντας το σχετικό έλεγχο στην Επιτροπή Ανταγωνισμού⁸⁹.

28. Ο ν. 2328/1995 καθιέρωσε με το άρθρ. 1§11 για πρώτη φορά και το ασυμβίβαστο μεταξύ ιδιοκτήτη ΜΜΕ και προμηθευτή του Δημοσίου, ορίζοντας ότι όσοι συμμετέχουν στο μετοχικό κεφάλαιο ή στη διοίκηση εταιρείας ή ασκούν ατομική επιχείρηση που αναλαμβάνει έργα ή προμήθειες από το Δημόσιο ή από νομικά πρόσωπα του ευρύτερου δημόσιου τομέα ή συμμετέχουν σε εταιρείες που συμμετέχουν σε παρόμοιες εταιρείες⁹⁰, δεν μπορούν να κατέχουν ατομική επιχείρηση ή να συμμετέχουν στο μετοχικό κεφάλαιο ή στη διοίκηση εταιρείας, που κατέχει άδεια τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού σταθμού ή εκδίδει ημερήσια ή εβδομαδιαία εφημερίδα πανελλήνιας κυκλοφορίας ή ημερήσια ή μη ημερήσια επαρχιακή εφημερίδα, ενώ και η συμμετοχή τους σε εταιρεία που συμμετέχει σε παρόμοια εταιρεία δεν είναι επίσης επιτρεπτή, με εξαίρεση ραδιοφωνικές, τηλεοπτικές, εκτυπωτικές ή άλλες απολύτως συναφείς εργασίες που έχουν άμεση σχέση με το αντικείμενο της κύριας εργασίας της επιχείρησης, που κατέχει την άδεια ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού ή εκδίδει εφημερίδα, η οποία ανήκει στις παραπάνω κατηγορίες. Στο παραπάνω ασυμβίβαστο προσέδωσε συνταγματική ισχύ η αναθεώρηση του Συντάγματος 1975 με το από 5.4.2001 Ψήφισμα της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής, που είχε ως συνέπεια την αναμόρφωση και της παραγράφου 9 του άρθρου 14 του Συντάγματος. Ήδη κατά τις σχετικές συνταγματικές επιταγές, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης πρέπει να γίνονται

⁸⁹ Με τη σκέψη ότι η ρύθμιση του **άρθρ. 3§1** του **ν. 3592/2007** έχει ως σκοπό την οριοθέτηση της επιρροής των μέσων ενημέρωσης στο κοινό και όχι την αποτροπή περιορισμών του ελεύθερου ανταγωνισμού, υποστηρίζεται ότι πρόκειται για ρύθμιση που στοχεύει στη διασφάλιση του πλουραλισμού των ιδεών και επομένως, στο μέτρο που αναφέρεται στα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, η εφαρμογή της ανήκει από το Σύνταγμα στην αποκλειστική αρμοδιότητα του ΕΣΡ [**Αθανάσιος Τσεβάς**, Ο θεσμικός ρόλος του ΕΣΡ στο νέο ρυθμιστικό πλαίσιο για τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης III 2 (α), (β), ΘΠΔΔ 2009.790επ' **ο ίδιος**, Πολυφωνία και έλεγχος συγκέντρωσης στα μέσα ενημέρωσης στον τόμο Δημοκρατία και ΜΜΕ (2011) σ. 55-71].

⁹⁰ Στα έργα ή στις προμήθειες περιλαμβάνεται κατά την αυτή διάταξη και η παροχή υπηρεσιών.

γνωστά, απαγορεύεται η συγκέντρωση του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής και ειδικότερα η συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής, ενώ ασυμβίβαστη είναι η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσω ενημέρωσης με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του Δημοσίου ή νομικού προσώπου του ευρύτερου δημόσιου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών, η δε απαγόρευση καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα, όπως συζύγους, συγγενείς, οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρείες. Πρόκειται για ρυθμίσεις που θεσπίστηκαν για να ενισχυθεί η διαφάνεια της οικονομικής λειτουργίας του Κράτους, να διασφαλιστεί η πολυφωνία στην ενημέρωση και να αποτραπεί ο κίνδυνος της βλαπτικής για το δημόσιο συμφέρον αθέμιτης επιρροής από τα μέσα ενημέρωσης κατά τη διαδικασία ανάθεσης δημόσιων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών⁹¹.

29. Η παρ. 11 του άρθρ. 1 του ν. 2328/1995 καταργήθηκε με το άρθρ. 12§1 του ν. 3021/2002 και σε συνάρτηση με τις ρυθμίσεις του άρθρ. 14§9 του Συντάγματος επαναλήφθηκε με το νόμο αυτό (άρθρ. 3) το ασυμβίβαστο της ιδιότητας του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου, του μέλους οργάνου διοίκησης ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσω ενημέρωσης με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου, του μέλους οργάνου διοίκησης ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που προβαίνει σε σύναψη δημόσιων συμβάσεων, οι οποίες και απαγορεύεται στην περίπτωση αυτή να συναφθούν. Απαγορευμένη είναι ειδικότερα σύμφωνα με το άρθρ. 2 του νόμου, η σύναψη δημόσιων συμβάσεων με επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης, με τους εταίρους, τους βασικούς μετόχους, τα μέλη των οργάνων διοίκησης και τα διευθυντικά στελέχη των επιχειρήσεων αυτών, καθώς και με επιχειρήσεις των οποίων εταίροι ή βασικοί μέτοχοι ή μέλη οργάνων διοίκησης ή διευθυντικά στελέχη είναι επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης ή εταίροι ή βασικοί μέτοχοι ή μέλη

⁹¹ ΟΛΣΤΕ 3670/2006, ΕΔΔΔΔ 2007.133.

οργάνων διοίκησης ή διευθυντικά στελέχη επιχειρήσεων μέσω ενημέρωσης⁹². Η απαγόρευση των δημόσιων συμβάσεων και το ασυμβίβαστο καταλαμβάνουν, επίσης, τους συζύγους και συγγενείς των ως άνω φυσικών προσώπων, εφόσον δεν μπορούν να αποδείξουν ότι διαθέτουν οικονομική αυτοτέλεια σε σχέση με τα πρόσωπα αυτά, αλλά και άλλα παρένθετα ή σχετιζόμενα πρόσωπα, κατά τα διαλαμβανόμενα ειδικότερα στα άρθρ. 2 και 3 του νόμου⁹³. Οι έννοιες της επιχείρησης μέσω ενημέρωσης, της δημόσιας σύμβασης, αλλά και του βασικού μετόχου, στον οποίο αναφέρεται και η συνταγματική ρύθμιση του άρθρ. 14§9, προσδιορίζονται στο άρθρ. 1 του ίδιου νόμου, κατά το οποίο βασικός είναι ο μέτοχος, ο οποίος είτε βάσει του αριθμού των μετοχών που έχει στην κυριότητά του, υπολογιζόμενου του αριθμού αυτοτελώς ή συγκρινόμενου με τον αριθμό μετοχών των άλλων μετόχων της εταιρείας, είτε βάσει των δικαιωμάτων ψήφου που κατέχει ή άλλων ειδικών δικαιωμάτων που του παρέχει ο νόμος ή το καταστατικό της εταιρείας, είτε βάσει γενικών ή ειδικών συμφωνιών που έχει συνάψει με την εταιρεία ή άλλους μετόχους ή τρίτα πρόσωπα που εξαρτώνται οικονομικά από αυτόν ή ενεργούν για λογαριασμό του, μπορεί να επηρεάζει ουσιωδώς τη λήψη των αποφάσεων που

⁹² Η τήρηση της απαγόρευσης διασφαλίζεται μέσω της διασαύρωσης των στοιχείων των επιχειρήσεων που συνάπτουν δημόσιες συμβάσεις με τα στοιχεία των μέσω ενημέρωσης που τηρούνται στο μητρώο επιχειρήσεων του Τμήματος Ελέγχου Διαφάνειας του ΕΣΡ, το οποίο είναι αρμόδιο και για την έκδοση διαπιστωτικής πράξης, με εκτελεστό χαρακτήρα (**ΟΛΣΤΕ 3670/2006**, ΕΔΔΔΔ 2007.113), ως προς τη συνδρομή ή μη ασυμβίβαστων ιδιοτήτων. Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι η υπόθεση του βασικού μετόχου αποπροσανατόλισε το ΕΣΡ από τον ουσιώδη ρόλο του, κατασπατάλησε ζωτικές του δυνάμεις και το ενέπλεξε σε έργο χωρίς λυσιτέλεια για το ραδιοτηλεοπτικό πεδίο, αφού οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν για το βασικό μέτοχο και τα παρένθετα πρόσωπα δεν ήταν μόνο αντισυνταγματικές, αντίθετες στο ευρωπαϊκό δίκαιο και πρακτικά ανεφάρμοστες, αλλά και αναποτελεσματικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου της διαπλοκής, επιβαρύνοντας τη λειτουργία του ΕΣΡ και αμαυρώνοντας τη δημόσια εικόνα του [Ξ. **Κοντιάδης**, Θεσμική αποτίμηση του ρόλου και της πρόσφατης λειτουργίας του ΕΣΡ, ΔίΜΕ 2016.385-389 (385,387)]

⁹³ Οι διατάξεις των **άρθρ. 2§2περ(α)** και **3§2** του **ν. 3021/2002**, κατά το μέρος που ορίζουν ότι οι συγγενείς ιδιοκτήτη, βασικού μετόχου κ.λπ. επιχείρησης μέσω ενημέρωσης δεν λογίζονται ως παρένθετα αυτών πρόσωπα, αν αποδείξουν ότι διαθέτουν έναντι αυτών οικονομική αυτοτέλεια, αντίκεινται στο άρθρ. 14§9 του Σ, διότι έτσι η ύπαρξη οικονομικής αυτοτέλειας ανάγεται σε στοιχείο με βάση το οποίο συγγενής στελέχους επιχείρησης μέσω ενημέρωσης μπορεί να ανταποδείξει ότι δεν λειτουργεί ως παρένθετο αυτού πρόσωπο, ενώ το μόνο αποδεκτό, κατά την παραπάνω συνταγματική ρύθμιση, στοιχείο για την ανατροπή του μαχητού τεκμηρίου της λειτουργίας κάποιου προσώπου ως παρένθετου, είναι η απόδειξη ότι το τεκμαιρόμενο ως παρένθετο άλλου πρόσωπο ενήργησε αυτοτελώς, για δικό του λογαριασμό και συμφέρον (**ΟΛΣΤΕ 3670/2006**, ΕΔΔΔΔ 2006.133.)

λαμβάνουν τα αρμόδια όργανα ή στελέχη της εταιρείας σχετικά με τον τρόπο διοίκησης και της λειτουργίας της αντίστοιχης επιχείρησης⁹⁴.

30. Οι διατάξεις των άρθρ. 1-6 του ν. 3021/2002 καταργήθηκαν με το άρθρ. 12§26 του ν. 3310/2005, με τον οποίο αποσαφηνίστηκαν και διευρύνθηκαν οι έννοιες των επιχειρήσεων μέσω ενημέρωσης, των δημόσιων συμβάσεων που απαγορεύεται να συνάπτουν οι επιχειρήσεις αυτές και του βασικού μετόχου, με σκοπό να οριοθετηθούν πληρέστερα οι απαγορεύσεις και τα ασυμβίβαστα που θέτει το άρθρ. 14§9 του Σ, έτσι ώστε να αποκλειστεί η όποια διαπλοκή μεταξύ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στα μέσα ενημέρωσης και όσων συμμετέχουν σε δημόσιους διαγωνισμούς. Όπως επισημαίνεται στην εισηγητική έκθεση, με την οποία εισήχθη προς ψήφιση το σχετικό νομοσχέδιο, επιδιώχθηκε μ' αυτό η διασφάλιση συνθηκών πλήρους διαφάνειας και η ισορροπία μεταξύ της επιχειρηματικής ελευθερίας και του υγιούς ανταγωνισμού στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων, με παράλληλη ενίσχυση του ρόλου και του προορισμού των μέσων ενημέρωσης, που συνίσταται κατά το Σύνταγμα στην αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων⁹⁵. Ο ν. 3310/2005 συνάντησε αντιδράσεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για παραβίαση του ελεύθερου ανταγωνισμού⁹⁶, γι' αυτό και ανεστάλει με το άρθρ. 21 του ν. 3345/2005 η ισχύς του αρχικά μέχρι τις 31.10.2005, ενώ στη συνέχεια, με την ΠΝΠ της 31.10.2005 (ΦΕΚ Α'/270/31.10.2005), που κυρώθηκε με το ν. 3439/2006, η αναστολή παρατάθηκε μέχρι τις 15.11.2005, προκειμένου να επιτευχθεί με τις κατάλληλες τροποποιήσεις η συμβατότητά του με τα κοινοτικά δεδομένα⁹⁷. Ήδη ο ν. 3310/2005 ισχύει τροποποιημένος με το ν. 3414/2005, που έθεσε τη διαπίστωση

⁹⁴ Ως κρίσιμο ποσοστό μετοχών ή δικαιωμάτων ψήφου για τον χαρακτηρισμό προσώπου ως βασικού μετόχου ορίστηκε με το αυτό άρθρο το ποσοστό του 5%.

⁹⁵ Σε συμμόρφωση με τη νομολογιακή θέση (ΟΛΣΤΕ 3670/2006, παραπάνω στη σημ. 92) ότι είναι αντισυνταγματική η προβλεπόμενη από το ν. 3021/2002 δυνατότητα απόδειξης οικονομικής αυτοτέλειας προκειμένου τα τεκμαιρόμενα ως παρένθετα πρόσωπα επιχείρησης μέσω ενημέρωσης να αποχαρακτηριστούν από την ιδιότητα αυτή, ο ν. 3310/2005 δεν διατήρησε τη δυνατότητα αυτή.

⁹⁶ Βλ. αναλυτικά Δ. Χαραλάμπη, Σκέψεις σχετικά με τα ζητήματα της διαφάνειας, τις ασυμβίβαστες ιδιότητες και το βασικό μέτοχο ΔιΜΕΕ 2004.31επ. Αθανάσιο. Τσεβά, Το ασυμβίβαστο του βασικού μετόχου μεταξύ ελευθεριών της επικοινωνίας και κοινοτικού δικαίου των δημοσίων συμβάσεων ΔιΜΕΕ 2004.323επ.

⁹⁷ Από την αναστολή εξαιρέθηκαν τα άρθρ.11 και 12§29 του ν. 3310/2005.

του ασυμβίβαστου υπό την αίρεση της απόδειξης ενεργητικής διαφθοράς με δικαστική απόφαση που έχει ισχύ δεδικασμένου.

στ. Διακοπή και επανέναρξη λειτουργίας της ΕΡΤ-ΑΕ.

31. Με την 2/11.6.2013 απόφαση των συναρμόδιων υπουργών (ΦΕΚ Β' 1414)⁹⁸ καταργήθηκε η ΕΡΤ-ΑΕ, που είχε δημιουργηθεί ως ενιαίος φορέας με το ν. 1730/1987, και ταυτοχρόνως διακόπηκε η λειτουργία της ως προς όλες τις δραστηριότητές της μέχρι τη σύσταση νέου φορέα, που όπως αναφέρεται στην απόφαση αυτή, θα υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον στο πλαίσιο της τήρησης αρχών που συνάδουν με τους όρους της διαφάνειας και της χρηστής διαχείρισης εντός του ανταγωνιστικού ραδιοτηλεοπτικού περιβάλλοντος. Η διακοπή της λειτουργίας της ΕΡΤ-ΑΕ με σκοπό, κατά τον τότε κυβερνητικό εκπρόσωπο, τη δημιουργία μιας νέας εξυγιασμένης εταιρείας, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις εντός και εκτός Ελλάδας και είχε ως αποτέλεσμα την απόλυση των υπαλλήλων της, πολλοί από τους οποίους, ωστόσο, συνέχισαν την παραγωγή και την μετάδοση αρχικά μέσω δορυφόρου με εξοπλισμό της Ευρωπαϊκής Ραδιοτηλεοπτικής Ένωσης (EBU) ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων στο πλαίσιο εγχειρήματος που έγινε γνωστό ως ΕΡΤ OPEN. Στη θέση της ΕΡΤ-ΑΕ ιδρύθηκε με το ν. 4173/2013 ως νέος δημόσιος φορέας, με διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια, η «Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ και Τηλεόραση Α.Ε.» (ΝΕΡΙΤ-ΑΕ), η οποία, εποπτευόμενη από το Κράτος, άρχισε να λειτουργεί από 5.5.2014. Κατά το μεσοδιάστημα και μέχρι να προετοιμαστεί η λειτουργία της ΝΕΡΙΤ-ΑΕ, λειτούργησε ως μεταβατικός φορέας υπό την αιγίδα και την εποπτεία του Υπουργείου Οικονομικών η Δημόσια Τηλεόραση (ΔΤ), που εξέπεμψε για πρώτη φορά πρόγραμμα στις 10.7.2013, ενώ έναρξη εκπομπής ραδιοφωνικού προγράμματος από την «Ελληνική Δημόσια Ραδιοφωνία» έγινε στις 23.9.2013. Η μεταβολή, όμως, στην κυβέρνηση, που ήταν αποτέλεσμα των εθνικών εκλογών της 15ης Ιανουαρίου 2015, σηματοδότησε και τη

⁹⁸ Η απόφαση εκδόθηκε νομίμως κατ' εξουσιοδότηση, περιεχόμενη στην αρχική διατύπωση του άρθρ. 14Β του ν. 3429/2005, όπως είχε θεσπισθεί με το άρθρ. 66§1 του ν. 4002/2011 (ΟΛΣΤΕ 1901/2014, ΔιΜΕΕ 2014.260 = Αρμ 2014.1202).

διακοπή λειτουργίας της ΝΕΡΙΤ-ΑΕ, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 11.6.2015, οπότε και επαναλειτούργησε με βάση το ν. 4324/2015 η ΕΡΤ-ΑΕ. Με το νόμο αυτό τροποποιήθηκε ο ιδρυτικός νόμος της ΝΕΡΙΤ-ΑΕ και αυτή μετονομάστηκε σε ΕΡΤ-ΑΕ, εκπέμποντας πρόγραμμα από τους τηλεοπτικούς σταθμούς ΕΡΤ-1, ΕΡΤ-2, ΕΡΤ-3⁹⁹, ΕΡΤ-ΗΔ¹⁰⁰ και ΕΡΤ World⁽¹⁰¹⁾⁽¹⁰²⁾, ενώ λειτουργεί και μεγάλο αριθμό ραδιοφωνικών προγραμμάτων υπό τη διεύθυνση της Ελληνικής Ραδιοφωνίας (ΕΡΑ), που ιδρύθηκε το έτος 1988¹⁰³.

VI. Ε.Σ.Ρ: Θεσμική κατοχύρωση και αποστολή.

32. Το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) ιδρύθηκε με το ν. 1866/1989 (άρθρ. 1) ως ανεξάρτητη αρχή¹⁰⁴, δηλαδή ως αρχή η οποία δεν υπόκειται σε ιεραρχικό έλεγχο ή διοικητική εποπτεία και ως έργο ανατέθηκε σ' αυτό η εξασφάλιση της ελευθερίας της έκφρασης και της πολυφωνίας, η τήρηση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και η προαγωγή της ποιότητας των ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων κατά τις συνταγματικές επιταγές. Οι ανεξάρτητες αρχές άρχισαν να εμφανίζονται στην ελληνική έννομη τάξη από το 1989, ως αρχές που διέπονται από τη δημόσιο δίκαιο και αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος σε ιδιαίτερα ευαίσθητους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας, όπου η ένταξη των αναγκαίων παρεμβάσεων – ρυθμίσεων στις κλασικές οργανωτικές δομές της κρατικής εξουσίας θεωρήθηκε ανεπαρκής και ανεπιθύμητη¹⁰⁵. Η ανεξαρτησία ωστόσο των αρχών αυτών και η

⁹⁹ Η ονομασία **ΕΡΤ-1** και **ΕΡΤ-2** είναι η παλαιά ονομασία των αντίστοιχων τηλεοπτικών σταθμών κατά την περίοδο 1982-1987, ενώ σε **ΕΡΤ-3** μετονομάστηκε η ΕΤ-3.

¹⁰⁰ Η **ΕΡΤ- ΗΔ** άρχισε να λειτουργεί το έτος 2011 και είναι το πρώτο ελληνικό ψηφιακό κανάλι επίγειας ελεύθερης λήψης που εξέπεμψε με σήμα υψηλής ευκρίνειας, ενώ πρώτο ψηφιακό κανάλι επίγειας ελεύθερης λήψης, που όμως δεν ήταν υψηλής ευκρίνειας, υπήρξε το **πρίσμα+**.

¹⁰¹ Η **ΕΡΤ World** είναι δορυφορικό κανάλι με αποδέκτη κυρίως τον απόδημο ελληνισμό και αποτελεί συνέχεια της **ΕΡΤ Sat** με την οποία η ΕΡΤ εγκαινίασε το έτος 1996 τις δορυφορικές μεταδόσεις.

¹⁰² Όλα τα τηλεοπτικά προγράμματα της ΕΡΤ είναι διαθέσιμα και σε διαδικτυακή μετάδοση μέσω της υπηρεσίας **ΕΡΤ Web TV**.

¹⁰³ Εθνικής εμβέλειας είναι τα προγράμματα Πρώτο, Δεύτερο, Τρίτο, η ΕΡΑ Σπορ και ο Kosmos 93,6 που εκπέμπονται από την Αθήνα, το Πρώτο (102 FM) και Δεύτερο (95,8 FM) του ρ/φ Σταθμού Μακεδονίας, της ΕΡΤ-3, που εκπέμπονται από τη Θεσσαλονίκη, ενώ παγκόσμιας εμβέλειας είναι ο ρ/φ σταθμός «Η Φωνή της Ελλάδας», που απευθύνεται στους Έλληνες του εξωτερικού.

¹⁰⁴ Με την **παρ. 9** του **άρθρ. 3** του **ν. 1866/1989** καταργήθηκε το ραδιοτηλεοπτικό συμβούλιο του **άρθρ. 1§9** του **ν. 1730/1987**, που πάντως δεν αποτελούσε ανεξάρτητη αρχή.

¹⁰⁵ Κύριο έργο των ανεξάρτητων αρχών είναι να ελαττώσουν τα πεδία έντασης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων και να απαλείψουν πηγές πολιτικής σύγκρουσης σε ευαίσθητους τομείς κρατικής

αποτελεσματικότητα στην άσκηση των αρμοδιοτήτων τους συναρτάται προς το βαθμό διοικητικής και δημοσιονομικής αυτοτέλειας που τους αναγνωρίζουν οι σχετικές διατάξεις. Κατά κανόνα συγκεντρώνουν περισσότερες αρμοδιότητες διαφορετικής φύσης, όπως κανονιστικές, ελεγκτικές, γνωμοδοτικές και επιβολής κυρώσεων. Η κανονιστική όμως αρμοδιότητά τους δεν φτάνει μέχρι του σημείου να νομοθετούν, που σημαίνει ότι μπορούν να θεσπίζουν νέους κανόνες δικαίου μόνο με νομοθετική εξουσιοδότηση κατά το άρθρ. 43§2 του Σ, μπορούν όμως να εξειδικεύουν το νόμο στον τομέα της δραστηριότητάς τους. Με τη συνταγματική αναθεώρηση του έτους 2001 αναγνωρίστηκε, μεταξύ άλλων, ως ανεξάρτητη αρχή και το ΕΣΡ. Τα οργανωτικά ζητήματα που αφορούν τις ανεξάρτητες αρχές ρυθμίστηκαν με το νέο άρθρ. 101 Α του Συντάγματος. Βάσει του άρθρου αυτού τα μέλη των ανεξάρτητων αρχών απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας και η επιλογή τους γίνεται με απόφαση της διάσκεψης των Προέδρων της Βουλής¹⁰⁶ και με επιδίωξη ομοφωνίας ή πάντως με την αυξημένη πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών της¹⁰⁷. Η σχέση των αρχών αυτών με τη Βουλή και ο τρόπος άσκησης του κοινοβουλευτικού ελέγχου ρυθμίζεται με τον Κανονισμό της Βουλής¹⁰⁸.

33. Η νομική φύση του ΕΣΡ ως ανεξάρτητης αρχής βάσει του ν. 1866/1989 αναγνωρίστηκε και νομολογιακά¹⁰⁹, ωστόσο η ανεξαρτησία του παρέμεινε περιορισμένη για σειρά ετών, με κύρια γι' αυτό αιτία την έλλειψη κανονιστικών αρμοδιοτήτων του, τις οποίες ο νομοθέτης ήταν

παρέμβασης (Ξενοφών Κοντιάδης, Θεσμική αποτίμηση του ρόλου και της πρόσφατης λειτουργίας του ΕΣΡ, ΔιΜΕΕ 2016.385-389 (386).

¹⁰⁶ Η άσκηση της σχετικής αρμοδιότητας από το ιδιότυπο αυτό κοινοβουλευτικό όργανο αποδείχθηκε προβληματική, αφού υποβολή υποψηφιοτήτων δεν προβλέπεται ούτε ακρόαση των υποψηφίων, ενώ απουσιάζουν κανόνες απαρτίας, δημοσιότητας, διαφάνειας και γενικά ορθολογικής οργάνωσης της διαδικασίας, με συνέπεια ο θεσμός των ανεξάρτητων αρχών, που θεμελιώνεται στο αίτημα της διαφάνειας και του εξορθολογισμού της κρατικής δράσης, να συγκροτείται με τον πιο αδιαφανή και ανορθολογικό τρόπο, ύστερα από απόφαση ενός οργάνου με ρευστή σύνθεση, χωρίς ουσιαστική αξιολόγηση υποψηφιοτήτων και ιδίως χωρίς επιμερισμό της πολιτικής ευθύνης (Ε. Κυριακάκη, Το ορισμένο της θητείας των μελών ανεξάρτητων αρχών και το πεπερασμένο της αυτοδίκαιης παράτασής της, ΕφημΔΔ 2013.516επ.).

¹⁰⁷ Η συνταγματική μηχανική της σύμπραξης πλειοψηφίας και μειοψηφίας, χωρίς όμως να υπάρχει ασφαλιστική δικλείδα εξόδου από τον κανόνα αυτόν σε περίπτωση αδυναμίας επίτευξης της αναγκαίας πλειοψηφίας, οδήγησε στις δυσκολίες στελέχωσης των ανεξάρτητων αρχών και στην υποβάθμιση του κύρους τους (Ξενοφών Κοντιάδης, Θεσμική αποτίμηση του ρόλου και της πρόσφατης λειτουργίας του ΕΣΡ, ΔιΜΕΕ 2016.385-389 (386).

¹⁰⁸ Ιωάννης Καράκωστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ (2012) σ. 37-40.

¹⁰⁹ Στε 930/1990, ΝοΒ 1991.340· Στε 872/1992, ΔιΔικ 1992.306.

επιφυλακτικός να αναγνωρίσει. Ως δικαιολογία της επιφυλακτικότητας του νομοθέτη ίσχυε το επιχείρημα που προβαλλόταν έναντι όλων των ανεξάρτητων αρχών, δηλαδή ότι η άσκηση εξουσίας από όργανα που δεν υπόκεινται σε διοικητικό έλεγχο δεν συνάδει προς τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, αφού δεν βασίζεται στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας¹¹⁰. Κύρια αποστολή του ΕΣΡ κατά το άρθρ. 3§1 του ιδρυτικού του νόμου ήταν ο άμεσος έλεγχος του κράτους επί της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και οι αρμοδιότητές του εξειδικεύονταν στις λοιπές παραγράφους του ίδιου άρθρου, με ιδιαίτερα σημαντική αυτή της γνωμοδότησης για τη χορήγηση με υπουργική απόφαση τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών αδειών. Η αυτή αρμοδιότητα διατηρήθηκε και με τους ν. 2328/1995 και 2644/1998, κατά τους οποίους οι αποφάσεις για τη χορήγηση, τροποποίηση, ανανέωση και ανάκληση άδειας στους τομείς ρ/φ και τηλεοπτικών υπηρεσιών εκδίδονταν σε όλες τις περιπτώσεις από τον Υπουργό Τύπου και ΜΜΕ ύστερα από σύμφωνη γνώμη του ΕΣΡ. Ο μεταγενέστερος ν. 2863/2000 διατήρησε με το άρθρ. 4§1 ως κύρια αποστολή του ΕΣΡ την άσκηση του άμεσου κρατικού ελέγχου στον τομέα της παροχής ρ/φ και τηλεοπτικών υπηρεσιών, προσδιορίζοντας ότι ο έλεγχος αυτός γίνεται με την έκδοση εκτελεστών ατομικών διοικητικών πράξεων. Έτσι όμως ο ν. 2863/2000 δεν αναγνώρισε κανονιστικού χαρακτήρα αρμοδιότητες στο ΕΣΡ, αλλά τις επιφύλαξε υπέρ του Υπουργείου Τύπου και ΜΜΕ, ορίζοντας με το άρθρ. 10§1 ότι αυτό διαμορφώνει την κρατική πολιτική και λαμβάνει τις απαιτούμενες νομοθετικές και κανονιστικές πρωτοβουλίες για τη ρύθμιση του ευρύτερου τομέα των ΜΜΕ. Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το έτος 2001, οπότε κατοχυρώθηκαν και συνταγματικά η λειτουργική ανεξαρτησία, αλλά και οι αρμοδιότητες του ΕΣΡ, αυτό δεν απέκτησε μεν αυτόνομη κανονιστική αρμοδιότητα,

¹¹⁰ Οι ανεξάρτητες αρχές, είτε γίνει δεκτό ότι «θωρακίζουν την υπόσταση, τον πολιτικό ρόλο και την ιστορική προοπτική του εθνικού κράτους» [έτσι **Γ. Σωτηρέλης**, Σύνταγμα και δημοκρατία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης (2000) σ. 131επ] είτε θεωρηθεί ότι «αποτελούν το θεσμικό κατόντημα της δημοκρατίας» [έτσι **Ε Βενιζέλος**, Συνολική αποτίμηση του αναθεωρητικού εγχειρήματος στον τόμο Το νέο Σύνταγμα σ. 479επ.], συνιστούν θεσμικό μόρφωμα που απηχεί δυσπιστία ως προς την αμεροληψία, τη διαφάνεια και την αποτελεσματικότητα της παραδοσιακής εκτελεστικής εξουσίας κατά τη ρύθμιση κρίσιμων πεδίων της κρατικής δράσης, αλλοιώνοντας ορισμένα χαρακτηριστικά του εκλογικευμένου κοινοβουλευτισμού (**Ξ. Κοντιάδης**, Δημοκρατία, κοινωνικό κράτος και Σύνταγμα (2006) σ. 73π.· **ο ίδιος**, Θεσμική αποτίμηση του ρόλου και της πρόσφατης λειτουργίας του ΕΣΡ, ΔιΜΕΕ 2016.385-389 (386)).

όμως στο πλαίσιο του άμεσου ελέγχου στη ραδιοφωνία και στην τηλεόραση, που ανέθεσε στο Κράτος ο συνταγματικός νομοθέτης, το ΕΣΡ έγινε αποκλειστικά αρμόδιο για την άσκηση του ελέγχου και την επιβολή των διοικητικών κυρώσεων, δηλαδή για τη διοικητική εφαρμογή και εκτέλεση της ισχύουσας ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας, καθώς και για τον έλεγχο της τήρησής της μέσω της επιβολής διοικητικών κυρώσεων. Σε αντίθεση με τους ν. 1866/1999 και 2360/2000 που ορίζουν χωρίς διάκριση ότι το ΕΣΡ ασκεί τον άμεσο έλεγχο του κράτους στον τομέα της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης, η αναθεωρημένη συνταγματική διάταξη του άρθρ. 15§2 φαίνεται να αντιλαμβάνεται τον ασκούμενο αποκλειστικά από το ΕΣΡ έλεγχο στον τομέα αυτό ως μέρος του όλου κρατικού ελέγχου στον ίδιο τομέα.

VII. Ο ν. 4339/2015: Σκοπός και βασικές ρυθμίσεις.

34. Ο κύριος σκοπός του ν. 4339/2015 υπήρξε η αντιμετώπιση του μείζονος συνταγματικού και δικαιοκρατικού ελλείμματος, που έγκειται στη συνεχιζόμενη για περισσότερο από 20 χρόνια λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών χωρίς άδεια, παρόλο που η υπαγωγή τους σε καθεστώς αδειών προβλέπεται ως νομοθετική υποχρέωση ήδη από το ν. 1866/1999 και πάντως συνιστά επιταγή από το άρθρ. 15§2 του ισχύοντος Συντάγματος. Η εφαρμογή, επομένως, του εκτελεστικού του Συντάγματος 1975 ν. 4339/2015 συνιστά επιτακτική και επείγουσα συνταγματική αναγκαιότητα για την αποκατάσταση της προ πολλού διαταραχθείσας συνταγματικής νομιμότητας στο τηλεοπτικό πεδίο¹¹¹.

35. Με τις διατάξεις του πρώτου κεφαλαίου (άρθρ. 1-15) του ν. 4339/2015 ρυθμίζεται η διαδικασία χορήγησης άδειας σε παρόχους τηλεοπτικού περιεχομένου ψηφιακής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης. Ειδικότερα στο νόμο αυτό ορίζεται η έννοια του ως άνω παρόχου, προβλέπεται ότι οι πάροχοι αδειοδοτούνται κατόπιν διαγωνιστικής διαδικασίας μέσω δημοπρασίας που διενεργείται από το ΕΣΡ, το οποίο εκδίδει και τη σχετική προκήρυξη και διακρίνονται οι άδειες σε εθνικής

¹¹¹ **Ακρίτας Καϊδατζής**, Συνταγματικότητα του άρθρ. 2Α του ν. 4339/2015 για την αδειοδότηση τηλεοπτικών σταθμών (γνμδ.), ΔιΜΕΕ 2016.341-358 αριθ. Ι (2)· **Γιάννης Δρόσος**, Διεξαγωγή διεθνούς ανοικτού διαγωνισμού αδειοδότησης παρόχων περιεχομένου επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης (γνμδ), ΘΠΔΔ 2016.11επ (III Β 16-18).

και περιφερειακής εμβέλειας (άρθρ. 1). Καθορίζεται το πλαίσιο της διαδικασίας αδειοδότησης, που γίνεται σύμφωνα με τους ισχύοντες Χάρτες Συχνότητων επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής τηλεοπτικού σήματος, παρέχεται νομοθετική εξουσιοδότηση για την τροποποίηση των Χαρτών, για τον καθορισμό των δημοπρατούμενων αδειών και της τιμής εκκίνησης ανά κατηγορία άδειας με υπουργικές αποφάσεις και ορίζεται η χρονική διάρκεια των χορηγούμενων αδειών σε δέκα έτη (άρθρ. 2). Θεσπίζονται, επίσης, οι προϋποθέσεις συμμετοχής των υποψηφίων στη διαδικασία αδειοδότησης (άρθρ. 3 και 10), ορίζεται το ελάχιστο καταβεβλημένο μετοχικό κεφάλαιο, το οποίο πρέπει να έχουν οι υποψήφιοι (άρθρ. 4), θεσπίζεται η υποχρέωση ονομαστικοποίησης των μετοχών των υποψηφίων (άρθρ. 5) και ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τις ασύμβατες ιδιότητες και το «πόθεν έσχες» των μετόχων, των μελών του διοικητικού συμβουλίου και των νόμιμων εκπροσώπων των υποψηφίων εταιρειών (άρθρ. 6). Ακόμη ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τον τεχνολογικό εξοπλισμό και την κτηριακή υποδομή που πρέπει να διαθέτουν οι υποψήφιοι προκειμένου να συμμετάσχουν στην όλη διαγωνιστική διαδικασία (άρθρ. 7), το ελάχιστο περιεχόμενο του εκπεμπόμενου προγράμματος (άρθρ. 8), καθώς και τον ελάχιστο αριθμό του απασχολούμενου προσωπικού και τις ειδικότητές του για κάθε κατηγορία άδειας (άρθρ. 9). Τέλος ρυθμίζονται θέματα που αφορούν τη διαδικασία και τους όρους προκήρυξης των αδειών από το ΕΣΡ (άρθρ. 11 & 12), τη διαδικασία της δημοπρασίας (άρθρ. 13), τους όρους των χορηγούμενων αδειών (άρθρ. 14) και τους λόγους ανάκλησής τους (άρθρ. 15)¹¹².

VIII. Η προσθήκη άρθρ. 2Α στο ν.4339/2015: Συνταγματικά κωλύματα.

α. Οι θεωρητικές απόψεις,

36. Αναγκαία προϋπόθεση για να τεθεί σε εφαρμογή ο ν. 4339/2015 είναι η νόμιμη συγκρότηση και λειτουργία του ΕΣΡ, το οποίο εκτός

¹¹² Η διαγωνιστική διαδικασία, την οποία θέσπισε ο ν. 4339/2015, διαφέρει από τις διαδικασίες που προέβλεπαν οι προηγούμενοι νόμοι κατά το ότι δεν προβλέπει στάδιο βαθμολόγησης κριτηρίων και άρα δεν καταλείπει περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στο όργανο διενέργειας του διαγωνισμού, αλλά η δημοπρασία διεξάγεται με μοναδικό κριτήριο την υψηλότερη τιμή προσφοράς [Ακρίτας Καϊδατζής, Συνταγματικότητα του άρθρ. 2Α του ν. 4339/2015 για την αδειοδότηση τηλεοπτικών σταθμών (γνμδ.), ΔιΜΕΕ 2016.341-358 αριθ. IV (1)].

από όργανο διενέργειας του διαγωνισμού αδειοδότησης, συμπράττει και στις πρώτες πράξεις εφαρμογής του νόμου, όπως προβλέπονται στο άρθρο 2. Αυτές είναι ο καθορισμός του αριθμού των δημοπρατούμενων αδειών και της τιμής εκκίνησης ανά κατηγορία άδειας, που γίνεται με υπουργική απόφαση, ύστερα όμως από γνώμη του ΕΣΡ, ενώ αυτό είναι που προκηρύσσει και το διαγωνισμό. Όμως το ΕΣΡ ήδη πριν από τη θέση σε ισχύ του ν. 4339/2015 δεν είχε νόμιμη συγκρότηση, αφού είχε λήξει η θητεία των περισσότερων μελών του ή ήταν αμφίβολης συνταγματικότητας η νομοθετική παράταση της θητείας τους, ενώ αμέσως μετά έπαυσε να υφίσταται ως συγκροτημένο όργανο, καθόσον δυνάμει του άρθρ. 55§10 του νόμου αυτού αποχώρησαν αυτοδικαίως τα μέλη του που είχε λήξει η θητεία τους, με αποτέλεσμα το ΕΣΡ να απομείνει με ένα μέλος¹¹³. Για να ξεκινήσει, επομένως, η αδειοδότηση των τηλεοπτικών παρόχων κατά το ν. 4339/2015, έπρεπε πρώτα να επιλεγούν νέα μέλη, προκειμένου να συγκροτηθεί νόμιμα το ΕΣΡ. Η αρμοδιότητα αυτή ανήκει κατά το Σύνταγμα (άρθρ. 101 Α) στη διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής, η οποία αποφασίζει με ομοφωνία ή πάντως με την αυξημένη πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών της. Ωστόσο υπήρξε αδυναμία διαμόρφωσης της απαιτούμενης πλειοψηφίας σε διαδοχικές συνεδριάσεις των Προέδρων της Βουλής¹¹⁴

¹¹³ Με το **άρθρ. 3§2 του ν. 3051/2002** η θητεία των μελών των ανεξάρτητων αρχών ορίστηκε αρχικά τετραετής με δυνατότητα ανανέωσης για δεύτερη το πολύ θητεία, παρατεινόμενη πάντως σε κάθε περίπτωση αυτοδικαίως μέχρι το διορισμό νέων μελών. Η δυστοκία που ανέκυψε για την επιλογή νέων μελών των ανεξάρτητων αρχών λόγω της αδυναμίας επίτευξης της αναγκαίας κατά το άρθρ. 101 Α του Συντάγματος πλειοψηφίας (βλ. παραπάνω σημ. 105), οδήγησε στη λύση των νομοθετικών παρατάσεων της θητείας τους και σχετικά διευκρινίστηκε με το **άρθρ. 57§1 του ν. 3979/2011** ότι η αυτοδίκαιη παράταση της τετραετούς θητείας των μελών των ανεξάρτητων αρχών μπορεί να καλύψει ισόχρονο διάστημα μέχρι το διορισμό των νέων μελών και είναι επιτρεπτή για όσο χρόνο δεν έχουν διοριστεί τα νέα μέλη. Ωστόσο με την απόφαση **ΟΛΣτΕ 3515/2013, ΝοΒ 2014.145 = ΔιΜΕΕ 2013.579**, η ρύθμιση κρίθηκε αντισυνταγματική με τη σκέψη ότι είναι μεν ανεκτή η συνέχιση της λειτουργίας των ανεξάρτητων αρχών μετά τη λήξη της θητείας των μελών τους και μέχρι την επιλογή των νέων, μόνον όμως για εύλογο διάστημα και τέτοιο δεν συνιστά η αυτοδίκαιη τετραετής παράταση της θητείας τους. Η αρχική έτσι ρύθμιση του άρθρ. 3§2 του ν. 3051/2002 τροποποιήθηκε με το **άρθρ. 61§2 του ν. 4055/2012** και ορίστηκε ότι τα μέλη των ανεξάρτητων αρχών διορίζονται για εξαετή μη ανανεώσιμη θητεία, η οποία παρατείνεται αυτοδικαίως μέχρι το διορισμό νέων μελών, όχι όμως πλέον των έξι μηνών, ενώ για ισόχρονο διάστημα μπορεί επίσης να συνεχίσει να λειτουργεί η ανεξάρτητη αρχή, εάν κάποια από τα μέλη της εκλείψουν ή αποχωρήσουν για οποιονδήποτε λόγο ή απολέσουν την ιδιότητα βάσει της οποίας ορίστηκαν, εφόσον τα λοιπά μέλη επαρκούν για το σχηματισμό απαρτίας. Τέλος με την αμφίβολης συνταγματικότητας μεταβατική διάταξη του **άρθρ. 110§12 του ν. 4055/2012** ορίστηκε ότι όσα από τα υπηρετούντα μέλη ανεξάρτητων αρχών δεν έχουν συμπληρώσει οκταετία από την αρχική επιλογή τους, η θητεία τους παρατείνεται μέχρι τη συμπλήρωση της οκταετίας.

¹¹⁴ Συνεδριάσεις στις **19.1.2016, 2.1.2016 και 9.2.2016**.

και συνακόλουθα αντικειμενική αδυναμία εφαρμογής του ν. 4339/2015, γεγονός που οδήγησε στην προσθήκη του άρθρου 2 Α στο ν. 4339/2015¹¹⁵, που περιέχει μεταβατικές και εξαιρετικές ρυθμίσεις. Με τις ρυθμίσεις αυτές του εμβόλιμου άρθρου 2Α δεν τροποποιήθηκαν οι πάγιες ρυθμίσεις των άρθρ. 1-15 του ν. 4339/2015, αλλά προβλέφτηκε παρέκκλιση από αυτές μόνο κατά την πρώτη εφαρμογή του νόμου και μόνο για την προκήρυξη αδειών εθνικής εμβέλειας ενημερωτικού τηλεοπτικού προγράμματος γενικού περιεχομένου. Ειδικότερα με την παρ. 1 του άρθρου 2Α, ο αριθμός των δημοπρατούμενων αδειών ορίστηκε σε τέσσερις¹¹⁶, με την παρ. 2 ορίστηκε ότι κατά την πρώτη εφαρμογή του νόμου η διαδικασία χορήγησης των αδειών διενεργείται από τον αρμόδιο υπουργό, ο οποίος εκδίδει τη σχετική προκήρυξη, χορηγεί τις άδειες και προβαίνει σε όλες τις ενέργειες που προβλέπονται από τα άρθρ. 1-15 του νόμου, έχοντας επίσης την εξουσιοδότηση να ρυθμίσει ειδικότερα θέματα της διαδικασίας, καθώς και να μεταβιβάσει επιμέρους αρμοδιότητές του στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας¹¹⁷, ενώ τέλος με την παρ. 3 του αυτού άρθρου 2Α προβλέφτηκε ότι η τιμή εκκίνησης για τις άδειες καθορίζεται με κοινή υπουργική απόφαση¹¹⁸.

37. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση επί της τροπολογίας που οδήγησε στην προσθήκη του άρθρου 2Α στο ν. 4339/2015¹¹⁹, το

¹¹⁵ Η προσθήκη έγινε με το **άρθρο τρίτο** του ν. **4367/2016**, στο οποίο ενσωματώθηκε η σχετική υπ' αριθ. **186/1/10.2.2016** τροπολογία του Υπουργού Επικρατείας. Κατά την αιτιολογική έκθεση επί της τροπολογίας αυτής «Η ρύθμιση επιβάλλεται για την απρόσκοπτη εφαρμογή του άρθρ. 15§2 του Σ, έτσι ώστε να ασκείται ο άμεσος έλεγχος του Κράτους, που λαμβάνει και τη μορφή του καθεστώτος της προηγούμενης άδειας, με σκοπό την υλοποίηση και εξυπηρέτηση των συνταγματικών καθορισθέντων σκοπών..., η εξυπηρέτηση των οποίων καθιστά αδήριτη την ανάγκη ρυθμιστικής παρέμβασης του νομοθέτη για τη διεξαγωγή αδειοδοτικής διαδικασίας σε έναν πολιτικά και κοινωνικά ευαίσθητο χώρο, όπως αυτόν της ραδιοτηλεόρασης, ο οποίος παρέμενε έως σήμερα προνομιακό πεδίο ιδιωτικής αυθαιρεσίας..., (οπότε) σε περίπτωση αδυναμίας συγκρότησης του ΕΣΡ, η εφαρμογή του άρθρ. 15§2 του Σ δεν πρέπει να παρακωλύεται ούτε να αναστέλλεται, αλλά αντιθέτως επιβάλλεται η διεξαγωγή της αδειοδοτικής διαδικασίας σύμφωνα με τους όρους του νόμου και η ανάθεση αυτής σε άλλα κρατικά όργανα...».

¹¹⁶ Κατά την πάγια ρύθμιση του **άρθρ. 2§4εδ(α)** του ν. **4339/2015**, ο αριθμός των αδειών καθορίζεται ανά κατηγορία με απόφαση του αρμόδιου υπουργού, μετά από αιτιολογημένη απόφαση του ΕΣΡ και δημόσια διαβούλευση.

¹¹⁷ Κατά τις πάγιες ρυθμίσεις των **άρθρ. 1§1** και **2§6** του ν. **4339/2015**, η διαδικασία διενεργείται από το ΕΣΡ, το οποίο εκδίδει και τη σχετική προκήρυξη.

¹¹⁸ Κατά την πάγια ρύθμιση του **άρθρ. 2§4εδ(β)** του ν. **4339/2015**, η τιμή εκκίνησης ανά κατηγορία αδειών καθορίζεται με κοινή υπουργική απόφαση, μετά από γνώμη του ΕΣΡ.

¹¹⁹ Υπ' αριθ. **186/1/10.2.2016** τροπολογία του Υπουργού Επικρατείας· βλ. και σημ. 114.

αναθεωρημένο άρθρο 15 του Συντάγματος περιορίζει τον αποκλειστική αρμοδιότητα του ΕΣΡ μόνο στον έλεγχο και στην επιβολή κυρώσεων για παραβίαση της ρ/τ νομοθεσίας, κάνοντας προφανώς διάκριση μεταξύ του «άμεσου ελέγχου του Κράτους» και του «ελέγχου και της επιβολής διοικητικών κυρώσεων» από το ΕΣΡ. Δηλαδή, κατά την αιτιολογική έκθεση, ο έλεγχος που επιφυλάσσει αποκλειστικά στο ΕΣΡ το Σύνταγμα, είναι τμήμα μόνο του άμεσου ελέγχου του Κράτους, το υπόλοιπο του οποίου μπορεί να μην ασκείται από το ΕΣΡ, αλλά από τον αρμόδιο Υπουργό. Κατά τους υποστηρικτές της θέσης αυτής, ο άμεσος έλεγχος του Κράτους περιλαμβάνει δυο διακριτά στάδια. Το πρώτο είναι η διαδικασία αδειοδότησης των ρ/τ παρόχων, η οποία προηγείται της έναρξης λειτουργίας και εκπομπής προγράμματος από αυτούς. Το δεύτερο στάδιο είναι ο έλεγχος των παρόχων κατά την εκπομπή προγράμματος, που συνοδεύεται και από την επιβολή κυρώσεων. Σε αυτό το δεύτερο στάδιο αναφέρεται ο όρος «έλεγχος» στο εδάφιο β' της παρ. 2 του άρθρ. 15 Σ και επομένως έχει στενότερη σημασία από τον όρο «άμεσος έλεγχος του Κράτους» στα εδάφια α' και γ' της ίδιας παραγράφου, πράγμα που σημαίνει ότι στο ΕΣΡ δεν ανήκει κατ' αποκλειστικότητα το σύνολο των αρμοδιοτήτων που συγκροτούν τον άμεσο έλεγχο του Κράτους επί της Ρ/Τ, αλλά ανήκει αποκλειστικά σ' αυτό μόνον ο έλεγχος τήρησης της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας και η επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση παράβασής της. **Συμπερασματικά**, κατά τους υποστηρικτές της παραπάνω θέσης: **(1)** Είναι συνταγματικά ανεκτή η ανάθεση προσωρινά σε άλλο όργανο, αντί του ΕΣΡ, της αρμοδιότητας αδειοδότησης των τηλεοπτικών παρόχων, καθόσον δικαιολογείται από την επιτακτική ανάγκη να αποκατασταθεί η κανονιστική ισχύς του άρθρ. 15§2 του Συντάγματος, που έχει κατ' αποτέλεσμα ανασταλεί εξ αιτίας της επί μακρόν αδυναμίας συγκρότησης του ΕΣΡ, δηλαδή συντρέχει επείγων λόγος δημόσιου συμφέροντος. **(2)** Δεν αντίκειται στο άρθρ. 15§2 Σ ο καθορισμός του αριθμού των δημοπρατούμενων κατά την πρώτη εφαρμογή του ν. 4339/2015 τηλεοπτικών αδειών παροχής ενημερωτικού προγράμματος γενικού περιεχομένου ελεύθερης λήψης εθνικής εμβέλειας με νόμο και χωρίς τη συμμετοχή του ΕΣΡ ούτε ο καθορισμός της τιμής εκκίνησης των δημοπρατούμενων αδειών με κοινή υπουργική απόφαση και χωρίς

επίσης τη συμμετοχή του ΕΣΡ, αρκεί ο συνολικός αριθμός των αδειών να μην είναι τόσο μικρός, ώστε να δυσχεραίνεται υπέρμετρα η άσκηση της τηλεοπτικής δραστηριότητας και να περιορίζονται αδικαιολόγητα η ελευθερία της έκφρασης και η αρχή της πολυφωνίας, η δε τιμή εκκίνησης πρέπει να αντιστοιχεί όχι μόνο στην οικονομική, αλλά και στην προστιθέμενη κοινωνική και πολιτιστική αξία του δημόσιου πόρου των διατιθέμενων συχνοτήτων¹²⁰ και άρα δεν επιτρέπεται να καθοριστεί σε ύψος ευτελής ή δυσανάλογα χαμηλό¹²¹.

38. Κατά την αντίθετη άποψη, που μάλλον είναι η κρατούσα, ο έλεγχος που επιφυλάσσει στο ΕΣΡ το άρθρ. 15§2εδ(β) του Συντάγματος, δεν είναι έλεγχος για την επιβολή διοικητικών κυρώσεων, αλλά έλεγχος και επιβολή διοικητικών κυρώσεων. Άμεσος έλεγχος του Κράτους και έλεγχος από το ΕΣΡ και μάλιστα κατ' αποκλειστικότητα, είναι ένα και το αυτό, δηλαδή δεν υπάρχουν περισσότερες έννοιες του άμεσου ελέγχου του Κράτους, αλλά μόνο μια, εκείνη που καλύπτει όλα τα θέματα που μπορούν να επηρεάσουν ουσιωδώς τη ρ/τ δραστηριότητα. Σε αυτά περιλαμβάνεται και η χορήγηση των τηλεοπτικών αδειών, συνεπώς και ο καθορισμός του αριθμού τους, αφού το ζήτημα αυτό συναρτάται άμεσα με τη διασφάλιση του πλουραλισμού της πληροφόρησης, την οποία, κατά το Σύνταγμα, εγγυάται το ΕΣΡ και όχι τα πολιτικά κόμματα¹²². Ο αριθμός αυτός πρέπει να ανταποκρίνεται, κατά το δυνατόν, στην εξάντληση των διαθέσιμων τεχνικών πόρων, με γνώμονα την αρχή του πλουραλισμού της πληροφόρησης¹²³. Η παράκαμψη,

¹²⁰ Οι ραδιοσυχνότητες αποτελούν σπάνιο πόρο, η διαχείριση του οποίου συνιστά κυριαρχικό δικαίωμα του Κράτους και επομένως δημόσιο αγαθό με σημαντική οικονομική αξία, που δικαιολογεί την καταβολή ανταλλάγματος για τη χρήση των ραδιοσυχνοτήτων, στο πλαίσιο θεμιτού περιορισμού της συνταγματικά κατοχυρωμένης οικονομικής ελευθερίας, εκδήλωση της οποίας αποτελεί και η δραστηριότητα των Ρ/Τ σταθμών (ΣτΕ 2594/2015 και 2597/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· βλ. και άρθρ. 1§10 της Οδηγίας 2009/140/ΕΚ).

¹²¹ Ακριτάς Καϊδατζής, Συνταγματικότητα του άρθρ. 2Α του ν. 4339/2015 για την αδειοδότηση τηλεοπτικών σταθμών (γνμδ), ΔιΜΕΕ 2016.341-358· Γιάννης Δρόσος, Διεξαγωγή διεθνούς ανοικτού διαγωνισμού αδειοδότησης παρόχων περιεχομένου επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης (γνμδ), ΘΠΔΔ 2016.11επ (III Β 1-13, 19-20).

¹²² Κατά την ΟλΣτΕ 1901/2014, ΔιΜΕΕ 2014.260 = Αρμ 2014.12012, η χορήγηση των ρ/τ αδειών, η μέριμνα για την εξυπηρέτηση κατά τη λειτουργία των ρ/τ σταθμών των σκοπών δημοσίου συμφέροντος που αναφέρονται στο άρθρ.15§2 Σ και η επιβολή κυρώσεων περιλαμβάνονται στον άμεσο έλεγχο του Κράτους επί της Ρ/Τ και έχουν ανατεθεί στο ΕΣΡ.

¹²³ Ξενοφών Κοντιάδης, Θεσμική αποτίμηση του ρόλου και της πρόσφατης λειτουργίας του ΕΣΡ, ΔιΜΕ 2016.385-389 (388)· Χαρ. Ανθόπουλος, Σύνταγμα, Τηλεόραση και Πλουραλισμός, στην Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΔτΑ) 2017 (71).119-121.

λοιπόν, με το άρθρ. 2 Α του ν. 4339/2015, της αποκλειστικής κατά το Σύνταγμα αρμοδιότητας του ΕΣΡ για τη χορήγηση των τηλεοπτικών αδειών και μάλιστα με έωλα επιχειρήματα ως προς το εύρος του ψηφιακού φάσματος, φαλκιδεύει το σαφές νόημα των συνταγματικών διατάξεων, περιορίζοντας το ΕΣΡ σε έναν εποπτικό και μόνον ρόλο αναφορικά με την επιβολή κυρώσεων¹²⁴.

β. Η απόφαση 95/2017 της ΟΛΣΤΕ

39. Η Ολομέλεια του ΣτΕ που εξέδωσε την απόφαση 95/2017, είχε να κρίνει αίτηση, με την οποία ζητήθηκε η ακύρωση της 4297/1.3.2016 απόφασης του Υπουργού Επικρατείας που αφορούσε τη μεταβίβαση στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας επιμέρους αρμοδιοτήτων της διαδικασίας για την χορήγηση αδειών σε παρόχους περιεχομένου επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής εκπομπής ελεύθερης λήψης εθνικής εμβέλειας ενημερωτικού προγράμματος γενικού περιεχομένου και τη ρύθμιση ειδικότερων θεμάτων της διαγωνιστικής διαδικασίας. Συμπροσβαλλόμενη εκτιμήθηκε ότι είναι και η 10214/20.5.2016 απόφαση του Γενικού Γραμματέα Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, με την οποία, σε συνέχεια της πρώτης απόφασης, συγκροτήθηκε Πενταμελής Ειδική Επιτροπή για τη διενέργεια του παραπάνω διαγωνισμού. Η απόφαση, που εκδόθηκε κατά πλειοψηφία, ακύρωσε ως αντισυνταγματικές και τις δυο αποφάσεις. Προς το σκοπό αυτό η απόφαση, υιοθετώντας κατά βάση ένα τελολογικό κριτήριο, προσδιόρισε το πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του ΕΣΡ κατά το άρθρ. 15§2 του Συντάγματος, λαμβάνοντας κυρίως υπόψη την ιστορική ratio της συνταγματικής κατοχύρωσής του ως ανεξάρτητης αρχής, αλλά και το αντικείμενο της συνταγματικής του αποστολής. Κατά την άποψη της πλειοψηφίας, πάντοτε, των μελών της, η Ολομέλεια του ΣτΕ, έκρινε ότι *«σκοπός της συνταγματικής κατοχυρώσεως του ΕΣΡ ως ανεξάρτητης αρχής ήταν εν όψει της ιδιαίτερης δύναμης επιρροής που διαθέτουν οι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί στη διαμόρφωση της γνώμης των πολιτών ως προς τα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα και της αναγκαίας για την πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας ποιοτικής στάθμης των ρ/τ*

¹²⁴ **Ιωάννης Καρακώστας**, Ακριβό μου ΕΣΡ ή η απαξίωση ενός συνταγματικού κεκτημένου, ΔιΜΕΕ 2016.65-66.

προγραμμάτων, η διασφάλιση αφενός μεν του κρατικού ελέγχου στη λειτουργία των ρ/τ μέσων και αφετέρου της πολυφωνίας και της αντικειμενικής και με ίσους όρους μεταδόσεως πληροφοριών, ειδήσεων και προϊόντων λόγου και τέχνης, ώστε να αποτρέπονται κυβερνητικές και κομματικές επιρροές και να επιτυγχάνεται η οργάνωση των ρ/τ μέσων με βάση τις αρχές της αντικειμενικότητας, της αμεροληψίας και της πολυφωνίας». Συνακόλουθα η ΟλΣτΕ έκρινε ότι η εφαρμογή του καθεστώτος διοικητικών αδειών κατά το άρθρ. 15§2εδ(γ) Σ, καθώς και η διενέργεια της σχετικής διαγωνιστικής διαδικασίας, εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα του ΕΣΡ, «διότι η ανάγκη οργάνωσης των ρ/τ μέσων κατά τρόπο που να εξασφαλίζει την αντικειμενικότητα, την αμεροληψία και την πολυφωνία και να αποτρέπει κυβερνητικές και γενικότερα μονομερείς επιρροές που μπορεί να επηρεάσουν τους όρους του πολιτικού ανταγωνισμού με τον έλεγχο της διαμορφώσεως της κοινής γνώμης, ανακύπτει ήδη στο στάδιο χορηγήσεως των αδειών, κατά το οποίο καθορίζεται ποιοι σταθμοί θα λειτουργήσουν στο μέλλον». Συνεπώς, κατέληξε η απόφαση της ΟλΣτΕ, είναι χωρίς άλλο αντισυνταγματική η διάταξη του άρθρ. 3 του ν. 4367/2016 με την οποία η αρμοδιότητα της χορήγησης των τηλεοπτικών αδειών και της διεξαγωγής της διαγωνιστικής διαδικασίας αδειοδότησης ανατέθηκαν στον Υπουργό Επικρατείας. Η ΟλΣτΕ συμπλήρωσε την κρίση της αυτή με τη σκέψη ότι η παραπάνω αντισυνταγματικότητα δεν θεραπεύεται από το γεγονός ότι κατά την πρώτη εφαρμογή του συστήματος τηλεοπτικής αδειοδότησης κατά το ν. 4339/2015 δεν υπήρχε νόμιμα συγκροτημένο ΕΣΡ για να διεξαγάγει τη σχετική διαδικασία, αφού η παρατεινόμενη, πέρα από ένα εύλογο χρόνο, αδυναμία συμφωνίας των πολιτικών δυνάμεων για τη συγκρότηση του ΕΣΡ, αποτελεί μια «εκ πλαγίου παραβίαση του Συντάγματος»¹²⁵, η οποία, όμως, δεν νομιμοποιεί μια «ευθεία παραβίαση του Συντάγματος», δηλαδή την προσωρινή, έστω,

¹²⁵ Η ΟλΣτΕ, κάνοντας λόγο για «εκ πλαγίου παραβίαση του Συντάγματος», φαίνεται να θεωρεί ότι η συνεργασία των πολιτικών δυνάμεων για την επίτευξη συμφωνίας στο πλαίσιο του άρθρ. 101 Α §2 του Συντάγματος, αποτελεί νομικό τους καθήκον, έστω και χωρίς κύρωση, όμως, υποστηρίζεται, ότι ακριβέστερο είναι να θεωρηθεί η αδυναμία επίτευξης συμφωνίας ως παραβίαση ενός (μη νομικού) καθήκοντος «συνταγματικής ορθότητας», δηλαδή ως συμπεριφορά που αντιβαίνει μεν προς το πνεύμα της συνταγματικής λειτουργίας, την οποία καλούνται στην περίπτωση αυτή να επιτελέσουν τα πολιτικά κόμματα, δεν αποτελεί όμως παραβίαση του Συντάγματος [Χαρ. Ανθόπουλος, Σύνταγμα, Τηλεόραση και Πλουραλισμός, στην Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΔτΑ) 2017 (71).119-120].

αφαίρεση της σχετικής αρμοδιότητας από το ΕΣΡ και τη μεταβίβασή της σε πολιτικό όργανο.

ΙΧ. Συναλλακτικές υποχρεώσεις και όρια λειτουργίας της Ρ/Τ.

α. Σεβασμός της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας.

40. Η προσωπικότητα αποτελεί πλέγμα αγαθών που συνθέτουν την υπόσταση του προσώπου και είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα μαζί του. Τα αγαθά αυτά δεν αποτελούν μεν αυτοτελή δικαιώματα, αλλά επί μέρους εκδηλώσεις – εκφάνσεις (πλευρές) του ενιαίου δικαιώματος επί της προσωπικότητας, όμως η προσβολή της προσωπικότητας σε σχέση με οποιαδήποτε από τις εκδηλώσεις αυτές συνιστά προσβολή της συνολικής έννοιας της προσωπικότητας¹²⁶. Τέτοια προστατευόμενα αγαθά είναι, μεταξύ άλλων, η σωματική και ψυχική υγεία και ακεραιότητα, η τιμή και η υπόληψη κάθε ανθρώπου, τα στοιχεία της ιδιωτικής ζωής του και της σφαίρας του απορρήτου, τα στοιχεία εξατομίκευσής του, όπως το όνομα, η εικόνα, τα προσωπικά δεδομένα, η εθνικότητά του, αλλά και οι αναγνωρισμένες από το Σύνταγμα ελευθερίες του ανθρώπου, όπως η ελεύθερη άσκηση θρησκευτικής, πολιτικής και οικονομικής δραστηριότητας.

41. Προϋποθέσεις για την προστασία της προσωπικότητας κατά τον Αστικό Κώδικα (άρθρ. 57 και 59) είναι: **α)** η ύπαρξη προσβολής της προσωπικότητας άλλου με πράξη ή παράλειψη που διαταράσσει μια ή και περισσότερες εκδηλώσεις της σωματικής, ψυχικής, πνευματικής και κοινωνικής ατομικότητάς του κατά τη στιγμή της προσβολής, **β)** η προσβολή να είναι παράνομη που συμβαίνει όταν γίνεται χωρίς δικαίωμα ή με βάση δικαίωμα, το οποίο όμως είτε είναι μικρότερης σπουδαιότητας στο πλαίσιο της έννομης τάξης είτε ασκείται καταχρηστικά κατά την έννοια των άρθρ. 281 ΑΚ και 25§3 Σ και **γ)** πταίσμα του δράστη της προσβολής όταν πρόκειται ειδικότερα για επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης εξ αιτίας της

¹²⁶ Η προστασία της προσωπικότητας συντελεί στην προστασία της ίδιας της αξίας του ανθρώπου, που τίθεται με το **άρθρ. 2§1 του Συντάγματος** ως πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας (**ΑΠ 1735/2009**)

προσβολής και σε αιτιώδη μ' αυτή συνάφεια¹²⁷. Παράνομη προσβολή της προσωπικότητας δημιουργείται και από ποινικά κολάσιμη πράξη¹²⁸, όπως συμβαίνει όταν το άτομο προσβάλλεται στην τιμή και στην υπόληψή του με εξυβριστικές εκδηλώσεις ή με ισχυρισμούς δυσφημιστικούς ή πολύ περισσότερο συκοφαντικούς κατά την έννοια των άρθρ. 361-363 ΠΚ, που μπορεί να περιέχονται και σε δημοσίευμα εφημερίδας, αφού η κατοχυρωμένη με το άρθρ. 14§§1 και 2 του Συντάγματος ελευθεροτυπία υπόκειται στους περιορισμούς του νόμου, με τους οποίους επιδιώκεται όχι η παρεμπόδιση της ελευθεροτυπίας, αλλά η προστασία των ατόμων από την καταχρηστική άσκησή της (άρθρ. 25§§3 Σ). Το άδικο όμως της πράξης αίρεται αν συντρέχει κάποια από τις προβλεπόμενες στο άρθρ. 367§1 ΠΚ περιπτώσεις¹²⁹. Τέτοια είναι και η περίπτωση της προσβολής που γίνεται στο πλαίσιο κριτικής για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες ή για τη διαφύλαξη δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον. Δικαιολογημένο ενδιαφέρον, που πηγάζει από τη συνταγματικά κατοχυρωμένη, αλλά και από το άρθρ. 10 της ΕΣΔΑ προστατευόμενη ελευθερία και κοινωνική αποστολή του τύπου (έντυπου ή και ηλεκτρονικού), έχουν και τα πρόσωπα που συνδέονται με την όλη λειτουργία του, όπως προπάντων είναι οι δημοσιογράφοι, αλλά και γενικότερα όσοι κάνουν χρήση του τύπου για τη δημοσίευση ειδήσεων και σχολίων σχετικών με τις πράξεις και τη συμπεριφορά φυσικών ή αναλόγως νομικών προσώπων ή ομάδων προσώπων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο. Έτσι είναι επιτρεπτά προς ενημέρωση του κοινού δημοσιεύματα και τηλεοπτικές ή ραδιοφωνικές

¹²⁷ ΟΛΑΠ 2/2008· ΑΠ 1599/2000, ΕλλΔνη 2001.1345· 333/2010, ΔιΜΕΕ 2010.367· 356/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· 1007/2010, ΤΝΠ ΝΠΜΟΣ.

¹²⁸ Οι αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων να μεν δεν αποτελούν δεδικασμένο για αστικής ή διοικητικής φύσης θέματα που κρίνονται από τα πολιτικά ή τα διοικητικά δικαστήρια, όμως με τις αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών δεν πρέπει να δημιουργούνται αμφιβολίες ως προς την ποινική ήδη απαλλαγή προσώπου, διότι έτσι παραβιάζεται το τεκμήριο της αθωότητάς του, που κατοχυρώνεται με τα άρθρ. 6§2 της ΕΣΔΑ και 14§3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα [ΕΔΔΑ 27.9.2007, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος (35522/2004), ΝοΒ 2008.457· ΕΔΔΑ 25.9.2008, Παραπονιάρης κατά Ελλάδος (42132/2006), ΝοΒ 2009.173· ΑΠ 1652/2013· ΠολΠρΑθ 2774/2014, ΔιΜΕΕ 2015.56].

¹²⁹ ΑΠ 1030/2009· 333/2010, ΔιΜΕΕ 2010.367· 179/2011, ΕφΑΔ 2012.125· 271/2012, ΝοΒ 2012.864 = ΔιΜΕΕ 2012.504.

εκπομπές για τα πρόσωπα αυτά, ακόμη και αν περιέχουν οξεία κριτική και δυσμενείς σε βάρος τους χαρακτηρισμούς¹³⁰.

42. Το άρθρο μόνο παράγραφος 1 του ν. 1178/1981, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 2243/1994, ιδρύει αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη εντύπου, δηλαδή ανεξάρτητα από πταίσμα του¹³¹. Οι διατάξεις του ν. 1178/1981, στον οποίο παραπέμπει και το άρθρ. 4§10 του ν. 2328/1995 προκειμένου για προσβολές της προσωπικότητας κατά τη διάρκεια Ρ/Τ εκπομπών, εφαρμόζονται αναλόγως και για προσβολές της προσωπικότητας, που συντελούνται στο διαδικτυακό τόπο (internet) με καταχωρήσεις σε ηλεκτρονική ιστοσελίδα εφημερίδας και γενικότερα εντύπου, αφού για τις προσβολές αυτές δεν υπάρχει ιδιαίτερο θεσμικό πλαίσιο, η δε πληροφόρηση μέσω του διαδικτύου είναι η εξέλιξη της ηλεκτρονικής πληροφόρηση μέσω του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης¹³².

β. Το καθήκον αλήθειας και ο σεβασμός των διαφορετικών απόψεων.

43. Οι πληροφορίες και οι ειδήσεις που μεταδίδονται από τα ΜΜΕ και ειδικότερα από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση πρέπει να ανταποκρίνονται στην αλήθεια, η οποία αποτελεί θεμελιώδες μέλημα, αλλά και καθήκον τους. Επιβάλλεται, έτσι, να προβαίνουν σε έλεγχο της αλήθειας πριν από οποιαδήποτε σχετική μετάδοση και ασφαλώς να απέχουν από διαστρεβλώσεις και παραποιήσεις. Αυτό δεν αποκλείει βέβαια να μεταδοθούν, παρόλο τον έλεγχο, ανακριβείς τελικά ειδήσεις και πληροφορίες. Όμως, η περίπτωση αυτή δεν αναιρεί το πνεύμα φιλαλήθειας που οφείλει να κυριαρχεί κατά τη μετάδοση ειδήσεων και πληροφοριών και δεν συνιστά οπωσδήποτε παράβαση του καθήκοντος αλήθειας, εφόσον καταβλήθηκε κάθε δυνατή, κατά την καλή πίστη, προσπάθεια για τη διακρίβωση της αλήθειας και επιδείχθηκε σχετικά η

¹³⁰ ΑΠ 1662/2005, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ· 1904/2008, ΕλλΔνη 2010.781.

¹³¹ Σύμφωνα με το άρθρο αυτό ο ιδιοκτήτης κάθε εντύπου υποχρεούται σε πλήρη αποζημίωση για την παράνομη περιουσιακή ζημία, καθώς και σε χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη, που προξενήθηκαν υπαίτια με δημοσίευμα, το οποίο θίγει την τιμή ή την υπόληψη κάθε ατόμου, έστω και αν η κατά το άρθρ. 914 ΑΚ υπαιτιότητα, η κατά το άρθρ. 919 ΑΚ πρόθεση και η κατά το άρθρ. 920 ΑΚ γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχουν στο συντάκτη του δημοσιεύματος ή αν ο τελευταίος είναι άγνωστος, στον εκδότη ή στο διευθυντή σύνταξης του εντύπου.

¹³² ΑΠ 1652/2013.

απαιτούμενη από τις περιστάσεις επιμέλεια. Υποθέσεις πάντως και φήμες δεν πρέπει να παρουσιάζονται ως γεγονότα¹³³.

44. Η αρχή του σεβασμού των απόψεων είναι συνυφασμένη με τη γενική δικαιοσύνη αρχή «*audiatur et altera pars*», η οποία βρίσκει το συνταγματικό της αντίκρισμα στην αρχή της προηγούμενης ακρόασης (άρθρ. 20§2 Σ). Εκδήλωση της αρχής αποτελεί και η αναγνώριση από το Σύνταγμα (άρθρ. 14§5 Σ) στον μεν ακροατή ή τηλεθεατή που θίγεται από ανακριβές, υβριστικό ή δυσφημιστική δημοσίευμα ή εκπομπή, δικαιώματος απάντησης, στο δε ενεχόμενο μέσο ενημέρωσης υποχρέωσης επανόρθωσης, κατά τα οριζόμενα ειδικότερα στο νόμο¹³⁴. Ο σεβασμός των απόψεων επιβάλλει την καλόπιστη κριτική απόψεων και γνώμών που εκφράστηκαν από τα ΜΜΕ και τη μετάδοση ανακοινώσεων, με τις οποίες παρέχεται στο κοινό μια άλλη εκδοχή κάποιου θέματος που αποτέλεσε αντικείμενο προηγούμενης ανακοίνωσης, ακόμη και αν δεν συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις για την άσκηση δικαιώματος επανόρθωσης¹³⁵.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλιβιζάτος Νικόλαος, Κράτος και Ραδιοτηλεόραση - Η θεσμική διάσταση (1986)

Ανδρουτσόπουλος Ν., Σκέψεις για την κοινωνική αποστολή της τηλεόρασης, ΘΠΔΔ 2012.556 επ.

Ανθόπουλος Χαράλαμπος, Σύνταγμα, τηλεόραση και πλουραλισμός, Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 2017(71).111-124.

Αντωνόπουλος Ευθύμιος., Ζητήματα που ανακύπτουν από τη λειτουργία και την άσκηση αρμοδιοτήτων των ανεξάρτητων διοικητικών αρχών, ΘΠΔΔ 2016.16επ.

Βαλούκος Στάθης, Ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης (2008).

Βενιζέλος Ευάγγελος, Η ραδιοτηλεοπτική έκρηξη. Συνταγματικά πλαίσια και νομοθετικές επιλογές (1989).

¹³³ **Ιωάννης Καράκωστας**, Το δίκαιο των ΜΜΕ (2012) σ. 179/180.

¹³⁴ Το δικαίωμα απάντησης με αντίστοιχη υποχρέωση επανόρθωσης προβλέφτηκε και ρυθμίστηκε αρχικά με το **άρθρ. 38§1** του **α.ν. 1092/1938**, οι σχετικές όμως διατάξεις του, που διατηρήθηκαν σε ισχύ με το άρθρο μόνο του **ν. 2243/1994**, ήδη καταργήθηκαν με το **άρθρ. 32** του **ν. 4441/2016**. Παράλληλα ίσχυσαν οι ρυθμίσεις του **άρθρ. 3§12** του **ν. 1730/1987**, οι οποίες όμως και αυτές, όπως αντικαταστάθηκαν με αυτές του **άρθρ. 3§11** του **ν. 2328/1995**, καταργήθηκαν με το **άρθρ. 11§4** του **π.δ. 100/2000** και έκτοτε ίσχυσαν οι ρυθμίσεις του **άρθρ. 9** του **π.δ. 100/2000** (άρθρ. 23 Οδηγίας 89/552 ΕΟΚ, όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 97/36 ΕΚ). Ήδη ισχύουν οι ρυθμίσεις του **άρθρ. 27** του **π.δ. 109/2010**, με το **άρθρ. 31** του οποίου καταργήθηκαν οι ρυθμίσεις του **π.δ.100/2000**.

¹³⁵ **Ιωάννης Καράκωστας**, Το δίκαιο των ΜΜΕ (2012) σ. 181.

Βλαχόπουλος Σπύρος, Μεταξύ δικαίου και πολιτικής – Η απόφαση ΟλΣτΕ 95/2017 για τις τηλεοπτικές άδειες, Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 2017(71).103-109.

Γεραπετρίτης Γιώργος, Η ανατομία μιας απόφασης μεταξύ δόγματος και πραγματισμού (ΟλΣτΕ 95/1987), Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 2017(71).125-132.

Δαγτόγλου Πρόδρομος, Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα (1989)⁴.

Δεληγιάννη Έλσα, Η ηθική των ΜΜΕ (2004).

Δρόσος Γιάννης, Διεξαγωγή διεθνούς ανοικτού διαγωνισμού αδειοδότησης παρόχων περιεχομένου επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης (γνμδ), ΘΠΔΔ 2016.11επ.

Ζέρης Π., Θεσμοί εποπτείας στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα (2002)².

Καϊδατζής Ακρίτας, Συνταγματικότητα του άρθρ. 2Α του ν. 4339/2015 για την αδειοδότηση τηλεοπτικών σταθμών (γνμδ.), ΔιΜΕΕ 2016.341-358.

Καϊδατζής Ακρίτας, Μια πολιτική ανάγνωση της απόφασης του ΣτΕ στην υπόθεση των τηλεοπτικών αδειών, Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 2017(71).133-166.

Καράκωστας Ιωάννης, Το δίκαιο των ΜΜΕ (2012).

Καράκωστας Ιωάννης, Ακριβό μου ΕΣΡ ή η απαξίωση ενός συνταγματικού κερτημένου, ΔιΜΕΕ 2016.65-66.

Κάρτερ Γιώργος, Ελληνική ραδιοφωνία και τηλεόραση (2004).

Κική Γιάννα, Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (1998)

Κική Γιάννα, Η ελευθερία των οπτικοακουστικών μέσων (2003)

Κική Γιάννα : Το δίκαιο της πληροφόρησης (2013)²

Κομνηνού Μαρίνα, Από την αγορά στο θέαμα (2001) σ. 142.

Κονδύλης Π, Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα (1998).

Κοντιάδης Ξενοφών, Δημοκρατία, κοινωνικό κράτος και Σύνταγμα (2006)

Κοντιάδης Ξενοφών, Αναζητώντας ερμηνευτικές προαντιλήψεις στη διαμάχη περί αδειοδότησης τηλεοπτικών παρόχων – Σκέψεις με αφορμή την ΟλΣτΕ 97/2017, Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 2017(71).87-101.

Κοντιάδης Ξενοφών, Θεσμική αποτίμηση του ρόλου και της πρόσφατης λειτουργίας του ΕΣΡ, ΔιΜΕ 2016.385-389

Κόρσος Δημήτριος., Τύπος και ραδιοτηλεόραση (1989)².

Κουράκου Ευτυχία, Κρίσιμα νομικά ζητήματα που έθεσε ο διαγωνισμός του 2016 για την χορήγηση τηλεοπτικών αδειών, Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 2017(71).167-207.

Λαζαράτος Πάνος, Ανάλυση των επιχειρημάτων της πλειοψηφίας στο ζήτημα των τηλεοπτικών αδειών (ΟλΣτΕ 95/2017), Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 2017(71).71-86.

Μέλφος Θαλής, Ελευθερία πληροφόρησης του δημοσιογράφου και προστασία της προσωπικότητας, Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 1999.247επ.

Μπουζιάς Αστέριος, Η ελευθερία του τύπου και η επιφύλαξη υπέρ του νόμου, Νέα Νομική Επιθεώρηση 2001.53επ.

Μπουζιάς Αστέριος, Η ελευθερία της έκφρασης και του τύπου και η υποχρέωση νομοταγούς συμπεριφοράς, Δικογραφία, 2001.3επ.

Παναγιωτοπούλου Ρόη, Η τηλεόραση εκτός των τειχών (2004).

Παπαθανασόπουλος Στέλιος, Η τηλεόραση στον κόσμο (1994).

Παραράς Πέτρος, Οι τηλεοπτικές άδειες – Απέτυχε η θεσμοθέτηση της παραπληροφόρησης, Επιθεώρηση Δικαιώματα του Ανθρώπου 2017(71).49-69.

Ρήγου Μαρίνα, Ζητήματα επικοινωνίας στον τόμο Η πορεία της ιδιωτικής ραδιοφωνίας στην Ελλάδα (2010).

Στρατηλάτης Κώστας, Συντάσσοντας το δικαίωμα στη δημόσια ηλεκτρονική επικοινωνία. Μαζική επικοινωνία, ελευθερία και δημοκρατία στην πληροφοριακή εποχή (2006).

Σωτηρέλης Γ., Σύνταγμα και δημοκρατία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης (2000)

Τσεβιάς Αθανάσιος, Ο θεσμικός ρόλος του ΕΣΡ στο νέο ρυθμιστικό πλαίσιο για τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ, ΘΠΔΔ 2009.790επ.

Τσεβιάς Αθανάσιος, Το ασυμβίβαστο του βασικού μετόχου μεταξύ ελευθεριών της επικοινωνίας και κοινοτικού δικαίου των δημοσίων συμβάσεων, ΔιΜΕΕ 2004.323επ.

Χαιρετάκης Μανώλης, Η ραδιοφωνία στην Ελλάδα, 1930-1950 (2014).

Χαραλάμπης Δ., Σκέψεις σχετικά με τα ζητήματα της διαφάνειας, τις ασυμβίβαστες ιδιότητες και το βασικό μέτοχο, ΔιΜΕΕ 2004.31επ.